

JEDNA PROSTORNA INTERVENCIJA IGNACIJA MACANOVIĆA U TROGIRU

I v o B a b i ć

UDK 72.034.7 (497.5 Trogir) „18”

73.033.5 (497.5 Trogir) „14”

Izvorni znanstveni rad

Ivo Babić

Umjetnička akademija u Splitu

Ignacije Macanović (1727-1807) istaknuo se ne samo brojnim građevinskim zahvatima u Trogiru i drugdje u Dalmaciji, već i prostornim regulacijama. Njegova djela su u Trogiru, među ostalima, sjeverna (nova) Kopnena gradska vrata i Nova zgrada u sklopu palače Garagnin. Vjerojatno je njegovo djelo i obližnja zgrada za stražu – vojarnu (kvartir) na trgu koji je nastao između Kopnenih vrata i Nove zgrade u sklopu palače Garagnin. Cijeli taj prostor zapravo je oblikovan upravo Macanovićevim intervencijama. Kip ponad gradskih vrata prepoznaje se pak kao djelo Bonina iz Milana.

Trogir je u XVII. stoljeću, u doba Kandijskog rata (1645-1669), doživio temeljite prostorne reorganizacije. Na sjevernoj strani grada pred srednjovjekovnim zidinama sagrađena su dva peterkutna bastiona (baluarda) – bastion Bernardo (sv. Ivana) i bastion Foscolo (sv. Lovre) – povezana novim zidinama (kortinama) čije je vanjske strane oplakivalo more.¹ Presjek jednog trogirskog bas-

¹ Sudionik tih događaja historičar Pavao Andreis potanko opisuje radove na utvrđivanju grada, popravak postojećih kula, proširenje jarka, rušenje mosta prema kopnu, uklanjanje kuća izvan zidina, posebno na kopnu ...; spominje planove obrane grada od 23. lipnja 1646. godine; spominje i projekt fratra inženjera Đenovežanina Antonija Lenija; naglašava zasluge generala Leonarda Foscola koji je imenovan jednim od izvanrednih providura – usp. P. ANDREIS, *Povijest grada Trogira*, vol. I, Split 1977, str. 263, 279, 281. i 282. F. DIFNIK, *Povijest Kandijskog rata u Dalmaciji*, Split 1986, str. 62, 63, 108-109, spominje savjete vojnog inženjera Nikole Candida, projekt vojnog inženjera Vicenza Benaglia te savjete i vrhovni nadzor inženjera Alessandra Maglia. O trogirskim fortifikacijama usp. I. LUCIĆ, *Povijesna svjedočanstva o Trogiru*, vol. II, Split 1979, str. 981-1010; L. BERITIĆ, *Obalna utvrđenja na našoj obali*, "Pomorski zbornik" I, Zagreb 1962, str. 240-242; I. BABIĆ (suautori: K. PRIJATELJ, T. MARASOVIĆ, R. IVANČEVIĆ, S. VUČENOVIĆ, S. GEIĆ), *Trogir – kulturno blago*, ed. Turistkomerc, Zagreb 1987, drugo izdanje Zagreb 1990, str. 37-48; V. KOVAČIĆ, *Trogirske fortifikacije u 15. stoljeću*, "Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji" (= PPUD) 37, Split 1997-1998, str. 109-134.

tiona donosi V. M. Coronelli na svom planu Trogira.² Manji šiljasti bastion, preciznije tek platforma (*Piattaforma di Marina*) na jugoistočnom dijelu grada, na Žudiki, gdje se nadovezivao na kulu sv. Ivana, podignut je ranije, tako da je branio istočni pristup luci i most prema otoku Čiovu.³ Utvrđuje se posebno poput platforme i prostor oko već postojeće renesansne utvrde sv. Marka. Dragocjene podatke o gradskim fortifikacijama, uključujući i gradska vrata, mostove, bastione i kvartire, donosi u svom iscrpnom izvješću iz 1749. godine pukovnik vojni inženjer Giovanni Francesco Rossini.⁴ Relevantne podatke sadrži i Popis državnih zgrada iz 1789. godine. (v. prilog)

U doba Kandijskog rata došlo je i do definitivnog pomaka sjevernih gradskih vrata.⁵ Pomiće se i linija pružanja mosta prema kopnu nakon rušenja starog i gradnjom novog. Stara Kopnena vrata nalazila su se u osovini antičkog karda (*cardo maximus*) što ga i do danas slijedi glavna poprečna ulica. Nazivahu se i vrata kod mosta⁶ pa se možda na njih odnosi naziv *porta Leve* (*in ripam maris prope portam Leve*) koji se navodi u srednjovjekovnim ispravama.⁷ Od tih vrata pružao se reprezentativni most preko jarka do kopna na kojem je bila kula naknadno sagrađena, s natpisom iz 1308. godine.⁸ Upravo je dragocjen opis tog srednjovjekovnog mosta što ga donosi historičar Pavao Andreis koji je i suvremenik njegova rušenja 1647. godine.⁹ Tom prigodom porušene su i utvrde uz most.¹⁰

² Mari, golfi, isole, spiagge, porti, gitta, fortezze e altri luoghi dell' Istria, Quarner, Dalmazia, Albania, Epiro, e Livadia, delineati, e descritti del p. generale Coronelli, tab. 56 (primjerak u Arheološkom muzeju u Splitu bez datuma izdanja).

³ Na nacrtu Trogira iz XVII. stoljeća prikazana je ova platforma bez prikaza bastiona Bernardo i Foscolo, iz čega je očito da je platforma podignuta prije; kartu donosi Ć. IVEKOVIĆ, *Dalmatiens Architektur und Plastik*, Wien 1910, str. 11. Kao *Piattaforma di Marina* naznačena je na tlocrtu Trogira iz 1755. godine – usp. I. BABIĆ et alii, (1), str. 23.

⁴ Usp. G. STOJANOVIĆ, *Grada za proučavanje istorije gradskih utvrđenja u Dalmaciji i Boki Kotorskoj iz sredine XVIII. stoleća*, "Mešovita grada" (Miscellanea) 4, Beograd 1982, str. 46-51.

⁵ U ispravi iz 1538. g. koju donosi I. LUCIĆ, n. dj. (1), vol. II, str. 1005. spominje se zaziđavanje gradskih brata kamenjem s porušenog samostana sv. Frane, te otvaranje novih vrata. Međutim, ta pomaknuta vrata na srednjovjekovnim zidinama nisu naznačena na planovima grada iz XVII. stoljeća. V. KOVAČIĆ (1), str. 134. smatra da su se ta vrata nalazila na istome mjestu gdje i ova postojeća. Moguće je da su se vrata nalazila u istom smjeru (ali ne i na istome mjestu) u kojem su možda ranije (krajem XVI. stoljeća) na srednjovjekovnim zidinama probijena nova vrata nakon što su zatvorena stara.

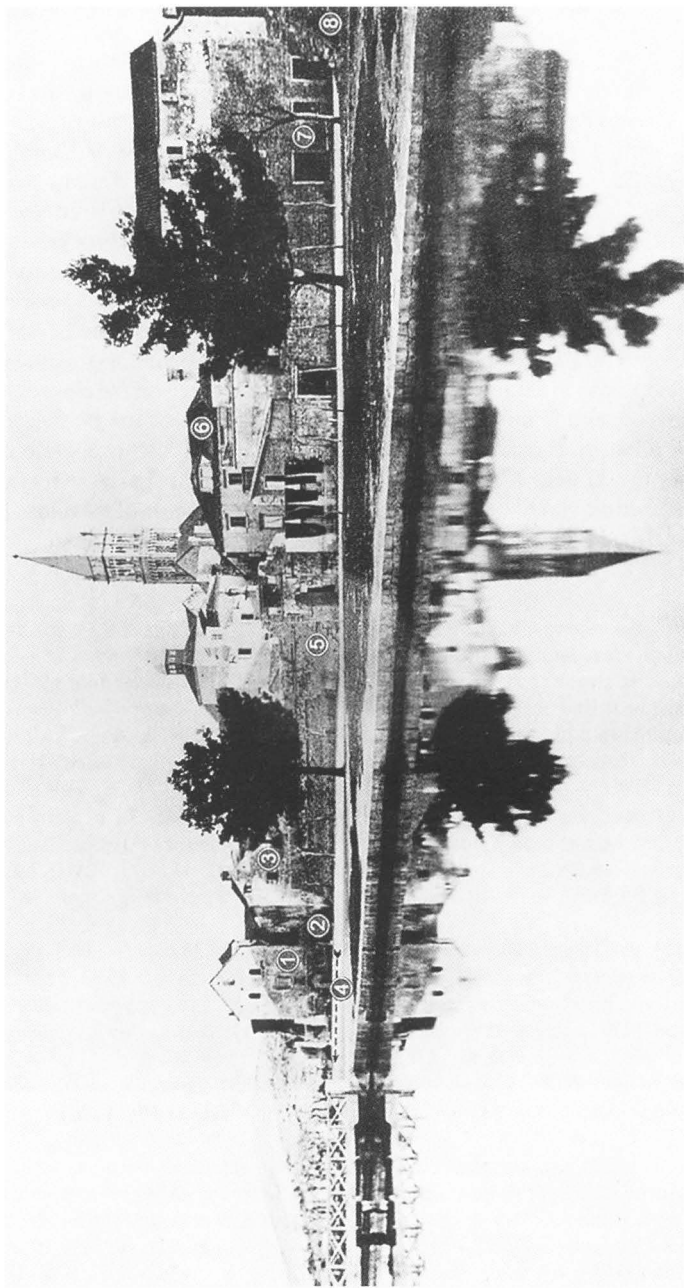
⁶ I. LUCIĆ, n. dj. (1), vol. II, str. 990.

⁷ M. BARADA, *Trogirski spomenici. Zapisnici kurije grada Trogira od 1310. do 1331.*, Split 1988, str. 299, 300. Međutim, V. KOVAČIĆ (1), str. 110. smatra da su se ta vrata nalazila na južnoj strani grada, na obali, te da se naziv Leve odnosi na most koji je spajao grad s otokom Čiovom. Međutim, na sjevernoj strani grada nalazila se kamena obala sagrađena vjerojatno u isto doba kad i most prema kopnu – usp. I. LUCIĆ, n. dj. (1), vol. II, str. 1008.

⁸ I. LUCIĆ, n. dj. (1), str. 990.

⁹ P. ANDREIS, n. dj. (1), str. 269.

¹⁰ Nakon zauzeća Klisa 1537. godine bile su sagrađene dvije platforme utvrde ispunjene zemljom na kojima se postavljala artiljerija: jedna sv. Barbare, do danas dijelom sačuvana na sjeverozapadnom dijelu grada; druga se pak nalazila kod starih kopnenih vrata,

Fotografija sjeverne strane Trogira s kraja XIX. stoljeća (Muzej grada Trogira)

1. Romanička kuća (danas zakrilijena kućom Petrić) u XVIII. stoljeću služila je kao skladište oružja i dvopeka. U njenoj bizini nalazio se bastion Foscolo; 2. Crkva sv. Lava, u XVII. i XVIII. stoljeću korištena kao skladište municije; 3. Kuća Kalafatic–Vanjaka srušena 1897. godine. Na njezinoj južnoj strani, uz vrt palače Garagnin, nadeni su ostaci antičkog trogirskog bedema; 4. Linija srednjovjekovnog mosta koji se pružao istočnije, u pravcu antičkog carda. Most na slici sagrađen je 1860. godine a pruža se u istom pravcu u kojem se pružao i most podignut 1647. godine. Isti smjer slijedi i današnji most; 5. Ostaci zidina iz XVII. stoljeća. Vide se i nova Kopnena vrata; 6. Nova kuća u sklopu palače Garagnin; 7. Kuća Lušić, Mišura, Stude podignuta na ostacima srednjovjekovnih zidina; 8. Ostaci bastiona Bernardo (?).

U Zadru u XVI. stoljeću, spominjemo radi usporedbe, došlo je do pomaka glavnih gradskih vrata prema kopnu, što je također dovelo do velikih promjena u prostornoj organizaciji; naime, novi glavni ulaz u grad nije više, za razliku od prethodnih (antičkog i srednjovjekovnog), na početku *decumanus maximus*.¹¹ U Trogiru su i glavna, južna, morska gradska vrata (*Porta marina*) doživjela također još ranije pomak u odnosu na antički kardo, ali na način da je dio ulice uz crkvu sv. Nikole u svom kraćem dijelu doživio tek izvijanje.¹²

Uz Kopnena vrata u Trogiru sačuvan je dio zidine (kortine) koja je spajala bastione. Kao i u Zadru, nova kopnena vrata otvorena su na kortini između bastiona. Te zidine između bastiona (baluarda) deblje su i niže od onih srednjovjekovnih koje su mjestimice sačuvane u Trogiru, posebno na južnoj strani grada. Godine 1749. inženjer G. F. Rossini opisuje te nove zidine zajedno s bastionima, podignute tijekom Kandijskog rata jer su dotada, kako navodi, taj dio grada prema kopnu branili bedemi sagrađeni po starinsku (*all' antica*).¹³ U potezu između starih uništenih kopnenih vrata i ovih novih koja su povezivala bastione, porušen je dakle u XVII. stoljeću i dio srednjovjekovnih zidina ali i renesansne niže predzidine.¹⁴ Srednjovjekovne zidine uništene su u potezu s unutrašnje strane postojeće kortine, pa tako i u prostoru trga koji se oblikovao uz nova vrata. Slično se zbilo u Zadru gdje su još ranije, krajem XVI. stoljeća, zbog novih fortifikacijskih zahvata, porušene ne samo srednjovjekovne zidine i utvrde nego i crkve, među kojima i velebna bazilika sv. Marije Velike.¹⁵ U Trogiru je, spominjemo radi analogije, u

uz most, naknadno uklopljena u bastion sv. Lovre. – usp. I. LUCIĆ, n. dj. (1), vol. II, str. 1005. Ta se platforma, prema planu koji donosi Ć. Iveković pred zidinama, koja je branila most s istočne strane, nazivala *Torre di S. Lorenzo*. Sa zapadne strane mosta prema kopnu, između zidine predzidine, podignuta je i kula zvana *Bastion della porta*, naznačena na spomenutom planu što ga donosi Ć. IVEKOVIĆ, n. dj. (2), str. 11. Vidi se i na planu iz XVII. stoljeća čiji je autor možda Zacharia Negro – kartu donosi V. KOVAČIĆ (1), str. 113.

¹¹ Kopnena vrata (*Porta terraferma*) u Zadru građena su od 1541-1543., a djelo su Giangirolama Sanmichelija, prema nacrtu njegovog strica Michelea – usp. A. BENVENUTI, *Zara nella cinta delle sue fortificazioni*, Milano 1940, str. 65-66; T. RAUKAR, I. PETRICIOLI, F. ŠVELEC, Š. PERIČIĆ, *Zadar pod mletačkom upravom*, Zadar 1987, str. 283.

¹² I. LUCIĆ, n. dj. (1), vol. II, str. 990-991, spominje kako su gradska vrata proširena u vrijeme naših otaca, pa se nazivahu velika. Dakle i prije postojećih vrata iz 1593. godine postojala su na istome mjestu manja vrata. Uostalom tu u blizini je kuća za stražu na kojoj je naznačena 1474. godina. Vrata sv. Nikole, koja su vjerojatno bila na mjestu današnjih morskih vrata, spominju se već 1361. godine. Usp. I. LUCIĆ, n. dj. (1), vol. I, str. 618. Međutim, V. KOVAČIĆ (1), str. 110, bilj. 3, te str. 134, spominje kako se tek nakon 1593. godine u Cinquecentu ucrtavaju novi smjerovi gradskih komunikacija.

¹³ Usp. G. STANOJEVIĆ, n. dj. (4), str. 47.

¹⁴ Pred srednjovjekovnim zidinama pružale su se na sjevernoj, zapadnoj i istočnoj strani grada niže predzidine, slijedeći liniju obale. Predzidina je imala svoja vrata; prostor između zidina i predzidina nazivao se na zapadu od mosta prema kopnu Barbakan, a onaj pak na istočnoj Zudeka (Žudika) – usp. I. LUCIĆ, n. dj. (1), vol. II, str. 990, 1008; v. i plan Trogira na kraju I. vol. Najpreciznije su naznačene na karti Trogira iz XVII. stoljeća čiji je autor možda Zacharia Negro – kartu donosi V. KOVAČIĆ (1), str. 113.

¹⁵ U Zadru u prostornom intervalu između bastiona Grimani (Ponton) i bastiona Citadele linija zidina teče vrlo blizu linije pružanja nekadašnjih srednjovjekovnih zidina, slično

Fotografija ostataka antičkog bedema otkrivenog nakon rušenja kuće Vanjaka, snimljenih oko 1897. godine. (Arheološki muzej u Splitu)

1. Romanička kuća podignuta na antičkim fortifikacijama na sjevernom ulazu u grad;
2. Ostaci antičkih bedema između kuće Vanjaka i vrta palače Garagnin.

vrijeme Kandijskog rata crkva sv. Lava degradirana u skladište municije.¹⁶ Izgled još velikim dijelom sačuvanih zidina (kortina) i ostataka bastiona Bernardo (ili sv. Ivana) vidi se na fotografiji s kraja XIX. ili početka XX. stoljeća.¹⁷ Pravci pružanja baroknih i srednjovjekovnih bedema precizno su naznačeni na nacrtima Trogira s početka XIX. stoljeća¹⁸ te na katastarskoj snimci 1830. godine.¹⁹ U Zadru i Trogiru mjestimični pomaci i presijecanja linija baroknih i srednjovjekovnih bedema dogodili su se zbog skućenog prostora na poluotoku, odnosno otoku, za razliku od Splita gdje je u XVII. stoljeću sustav novih bastiona i kortina – zidina koje su ih povezivale odmaknut podalje, dakle pred srednjovjekovne gradske zidine i bedeme Dioklecijanove palače. U Splitu su stoga postojala istovremeno vrata na kortinama između bastiona, ali i vrata na srednjovjekovnim odnosno kasnoantičkim zidinama. U Trogiru, međutim, kao i u Zadru, prema kopnenoj strani postoje samo vrata na kortini između bastiona.

U Trogiru, u prostornom intervalu između starih i novih kopnenih gradskih vrata, soreni su tom prigodom mjestimice i ostaci antičkih bedema koji su, izgleda, bili djelomično u funkciji još i tijekom srednjeg vijeka,²⁰ pa se kamena građa koristila za gradnju bastiona zvanog Bernardo ili bastion sv. Ivana. Naime, uz rub gradskog jarka (foše) pred više desetljeća, tijekom nedovršenih istraživanja bastiona Bernardo, izvađeno je i ostavljeno više velikih kamenih blokova s tipičnim ispupčenjima (*bugnato*), bez sumnje iz antičkog doba. Na jednoj dugoj kamenoj gredi vide se profilacije. Radi se očito o arhitravu monumentalne građevine. U Zadru, u doba providura Antonija Bernarda (od 1656. do 1660.), kad se naveliko grade utvrđenja i iskopava jarak pred utvrdom Forte, naišlo se na ostatke antičke građevine – amfiteatra (?) koji se moralo porušiti. Sudeći po onodobnom zadarskom natpisu, providur Bernardo nevoljko je dao porušiti ostatke antičkog zdanja, koje je ipak morao žrtvovati zbog sigurnosti grada.²¹ Da bi se utvrdio Split, providur Bernardo je dao prenijeti veliko kamenje iz antičkih ruševina u Solinu,

kao i uz Kopnena vrata u Trogiru. A. BENVENUTI, n. dj. (11), str. 76; T. RAUKAR, I. PETRICIOLI, F. ŠVELEC, Š. PERIČIĆ, n. dj. (10), karta na str. 279.

¹⁶ G. STANOJEVIĆ, n. dj. (4), str. 49; M. IVANIŠEVIĆ, *Crkva sv. Leona u Trogiru*, "Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske" 4/5, Zagreb 1978/1979, str. 277-282.

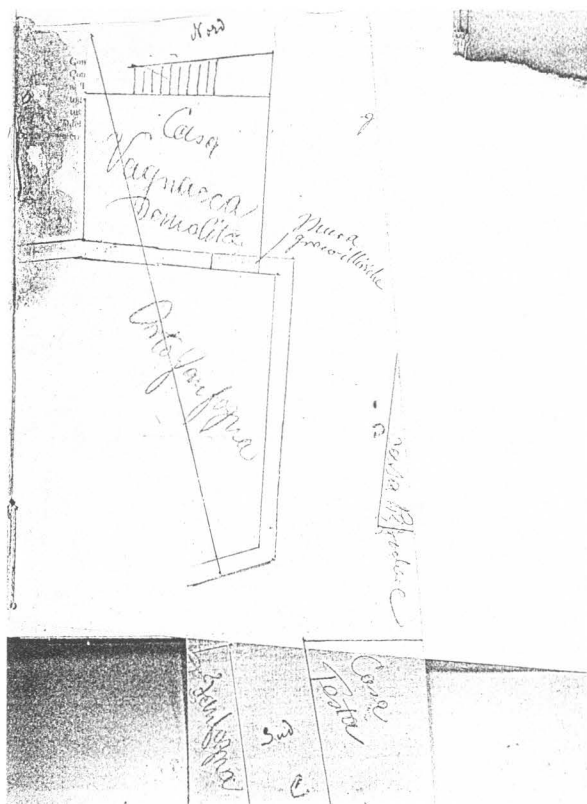
¹⁷ Dio fotografije donosi M. IVANIŠEVIĆ, n. dj. (16), str. 279.

¹⁸ S. PIPLOVIĆ, *Graditeljstvo Trogira u 19. stoljeću*, Split 1996, sl. 8. i 9.

¹⁹ Usporedi nacrt S. Vučenovića – u monografiji I. BABIĆ, et alii (1), str. 41.

²⁰ Krajem XIX. stoljeća srušeni su na sjevernoj strani grada, nedaleko od starih kopnenih vrata, ostatci antičkih zidina koji su mjestimice bili sačuvani do 2,05 m iznad zemlje – usp. F. BULIĆ, *Ritrovamenti di mura antiche greco-illiriche a Traù*, "Bullettino di archeologia e storia dalmata" XX, Split 1897, str. 136; Ć. IVEKOVIĆ, n. dj. (2), str. 2, donosi fotografiju ostataka zidina koje određuje kao ostatak ranosrednjovjekovnih zidina uništenih 1647., no razabiru se pojedini blokovi iz antičkog doba.

²¹ Natpis donosi A. BENVENUTI, n. dj. (11), str. 103. O amfiteatru (?) usp. također M. SUIĆ, *Zadar u starom vijeku*, Zadar 1981, str. 202-203. Usporedbe radi u Ulcinju su također pri gradnji zidina iz mletačkog doba ugrađeni blokovi iz grčko-rimskih zidina – usp. Đ. BOŠKOVIĆ, *Osvrt na neke zamke koje očekuju istraživača prilikom identifikacije konstrukcija predantičkog i antičkog doba*, u: *Materijali, tehnike i strukture predantičkog i antičkog graditeljstva na istočnom jadranskom prostoru*, Zagreb 1988, str. 16; antički kameni blokovi ugrađeni su i u bastione tvrđave Starigrad – usp. V. KOVAČIĆ, *Omiška tvrđava Starigrad*, PPUĐ 25, Split 1985, str. 161-184.

Nacrt s naznakom nalaza antičkog zida između porušene kuće Vanjaka i vrta Garagnin. Na mjestu vrta Garagnin i kuće Vanjaka podignuta je postojeća kuća Calebotta, sada pošta. Nasuprot je romanička kuća (kuća picokara) u čijim je temeljima antički zid.

kako to navodi u svom izvješću iz 1656. godine.²² Dakle, vjerojatno je i u Trogiru, kao i u Zadru i Solinu, providur Bernardo dao da se upotrijebi antička kamena grada za izgradnju novih fortifikacija. No, koristi se i kamena grada iz mladih razdoblja, pa se tako u doba Kandijskog rata kamenim materijalom od porušenog dominikanskog samostana u Splitu gradi tvrđava Gripe.²³

Postojeća Kopnena vrata nalaze se, dakle, ne na srednjovjekovnim zidinama već na bedemima (kortinama) između bastiona, a otvorena su poslije rušenja starog mosta prema kopnu, dakle nakon godine 1647., i to u vrijeme providura Antonija Bernarda čiji je grb istaknut nad kopnenim vratima.²⁴ Nova Kopnena

²² C. FISKOVIĆ, *Rušenje i raznošenje solinskih spomenika*, "Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku" LXIII, Split 1952, str. 201.

²³ A. DUPLANČIĆ, *Regesta zapisnika splitskog velikog vijeća od 1620. do 1775. godine*. "Grada i prilozi za povijest Dalmacije" 14, Split 1998, str. 78.

²⁴ Grb je točno identificiran kod I. DELALLE, *Trogir, Vodič po njegovoj historiji, umjetnosti i životu*, Trogir 1936, str. 53. Usp. također V. M. CORONELLI, *Blasone veneto*, fol. 17 (bez datuma izdanja, primjerak u Arheološkom muzeju u Splitu).

vrata u Trogiru otvorena su na zidinama između bastiona u vrijeme providura Bernarda, o čemu svjedoči njegov grb, pa su postojeća sjeverna gradska vrata datirana u XVII. stoljeće.²⁵ Međutim, gradska su vrata ipak dobila do danas sačuvani oblik mnogo kasnije, tek 1763. godine, graditeljskim zahvatom Ignacija Macanovića. To se može zaključiti po ispravi od 24. travnja 1763. u kojoj protomajstor Ignacije Macanović nabraja svoje brojne radove koje je izveo u Trogiru, među kojima spominje, uz ostalo, popločavanje gradskih ulica (*salisso delle publice strade*), vojarne-stražarnice (*quartieri*), skladišta municije (*munizioni*), zidine (*mura*) i gradska vrata (*porte*).²⁶ Posebno nas zanima spominjanje vojarni i gradskih vrata. Uz vrata na vanjskoj, kopnenoj strani dva puta je uklesana godina 1763.²⁷ U Popisu državnih zgrada iz 1789. godine us opis sjevernih gradskih vrata (*Porta Terra Ferma*), u rubrici u kojoj se upisuju vrijeme nastanka zdanja, zabilježena je upravo 1763. godina (v. Prilog). To su naznake da su kopnena vrata ipak svoj izgled, sačuvan do danas, dobila tek u XVIII. stoljeću intervencijom Ignacija Macanovića, dakle 1763. godine, kako se saznaje iz tri različita izvora.

Kopnena vrata (Vrata sv. Ivana, *Porta Terraferma*)

Od ranije faze vrata ostao je grb providura Antonija Bernarda. Grb je veoma raskošan, s povijenim kartušima, s dvije sićušne skulpture tritona sa strane, koje nose u rukama rogove obilja, te na vrhu s kapom u obliku krnjeg stošca kao naznake providurske časti. To je jedan od najraskošnijih baroknih grbova u Dalmaciji.

Za bazu kipa ponad gradskih vrata, koji prikazuje sv. Ivana Trogirskog, korišten je preinačeni kameni blok s krnje sačuvanim natpisom, naopako postavljenim, upisanim unutar bordure. Od natpisa, djelomice u kraticama, s uobičajenim znakom za kraćenje poput slova Ω, u pojedinim recima nedostaje tek po jedno završno slovo. Retci su pažljivo složeni u simetričnoj kompoziciji cjeline natpisa.

ANTONIO BERNARD(O)
 D(IV)I MARCI PROC(URATO)RI
 DALMATIAE ET EPIRI PROC(ONSULI)
 QUI
 DIFFICILISSIMO BELLI TEMPORE
 PROVINCIA(M) IN ANCIPITI N/// C
 TVRCAS FINIB(VS) EXPULIT
 CATHARV(M) OBSIDIO(N)E(M) LIBERA(VIT)
 SPALATO SVPPETIAS TVLIT
 CIVITATES (CUM) PVGNACVLIS MVNI(T)
 CIVES SERVAVIT

²⁵ V. npr. propagandistički članak G. PRAGA, *I leoni di Traù*, Archivio storico per la Dalmazia, Anno VII, vol. XIV, fasc. 81, Roma 1932, str. 430-431.

²⁶ U molbi državnim vlastima za oslobođenje od obveze služenja u zdravstvenoj službi Ignacije Macanović spominje i zasluge svojih predaka, graditelja. Tu ključnu ispravu donosi C. FISKOVIĆ, *Ignacije Macanović i njegov krug*, PPUĐ 9, Split 1955, str. 253.

²⁷ Uz vrata se na više mjesta naziru također tragovi različitih teško čitljivih natpisa.

Sjeverna gradska vrata na fotografiji s početka XX. stoljeća (Muzej grada Trogira)

I na sjevernoj vanjskoj strani istog kamenog bloka, postolja kipa, nazire se rez bordure, pa izgleda da je i na toj strani bio natpis naknadno zbrisan. Tekst natpisa odnosi se na vrijeme Kandijskog rata u kojem se veoma istakao generalni providur (namjesnik) Antonio Bernardo. Nabrajaju se njegove titule prokuratora Sv. Marka i providura Dalmacije i Epira. Navode se, slobodno parafraziramo natpis, providurove zasluge koji je u teško ratno doba, kad je pokrajina bila u pogibelji, u bojevima protjerao Turke s granica, Kotor oslobodio opsade, Splitu priskočio u pomoć, a gradove pak zaštitio utvrdama podignutima na dobro građana.

Antonio Bernardo, generalni namjesnik, providur ili prokonzul kako ga spominje natpis, veoma je istaknuta osoba u doba Kandijskog rata.²⁸ Osobito je zaslužan za gradnju novih fortifikacija u Dalmaciji, pa tako i u Splitu, Šibeniku, Omišu i Trogiru.²⁹ U Trogiru, spomenuli smo, jedan od dva bastiona na sjevernoj strani grada nazivao se bastion Bernardo ili bastion sv. Ivana; onaj na sjeveroistočnoj strani nazivao se bastion sv. Lovre ili Foscolo prema generalu Leonardu Foscolu.³⁰ Jugozapadni bastion u Splitu nazivao se također bastion Bernardo.³¹ Vraćajući se iz Kotora, opsada kojega je trajala dva mjeseca, providur Bernardo otklonio je napade Turaka na Split, pojavivši se 21. lipnja 1657. godine pred opsjednutim gradom sa svojim brodovljem, na što natpis aludira.³² Sličan, nažalost krnji, natpis nađen je u Omišu sa spomenom Antonija Bernarda, s istim titulama, ističući providurove zasluge u gradnji (*in hvivs arcis constrvctione*) te je naveden i nadnevak 20. travnja 1659. godine.³³ Providur Bernardo veoma se istakao u utvrđivanju

²⁸ U svom izvješću iz 1660. godine opisuje stanje i ratne prilike u Dalmaciji, pa i u Trogiru, Splitu i Kotoru; spominje radove na fortifikacijama i savjete inženjera Camilla don Gonzage; hvali ratne pothvate svog zaslužnog prethodnika Leonarda Foscola čijim je zalaganjem započela gradnja novog obrambenog sustava Trogira. — v. G. NOVAK, *Commissiones et relationes venetae*, Tomus VII, Zagreb 1972, str. 123-149.

²⁹ G. NOVAK, *Povijest grada Splita*, sv. II, Split 1978, str. 1009; F. DIFNIK, n. dj. (1), str. 253. O radovima započetim prije dolaska providura Bernarda v. F. DIFNIK, n. dj. (1), 107-109. Generalni providur Catherino Cornaro u svom izvješću iz 1667. godine spominje u Trogiru dva bastiona i dvije kortine, te četrdeset dva topa; na tim fortifikacijama trebalo je još raditi, pa tako uz ostalo ispuniti bastione zemljom i podignuti parapete — v. G. NOVAK, n. dj. (28), sv. VII, Zagreb 1972, str. 265. U Šibeniku na bastionu Barone istaknut je natpis koji spominje providura Bernarda a na utvrdi Forte (sv. Ivan) njegov grb. Usp. F. A. GALVANI, *Il Red d' armi di Sebenico*, Venezia 1883, vol. II, str. 33.

³⁰ P. ANDREIS, n. dj. (1), str. 298. Bastion sv. Ivana ili Bernardo na karti G. Justera iz 1708. g. naziva se bastion Bembo — usp. L. BERITIĆ, n. dj. (1), str. 241.

³¹ A. DUPLANČIĆ, *Popis državnih zgrada u Splitu iz godine 1789. i 1894.*, "Godišnjak zašтите spomenika kulture Hrvatske" 13, Zagreb 1987, str. 161.

³² Obranu Splita opisuje G. G. NICOLINI, *Spalato sostenuta contro l' ottomano potere*, Venezia 1665.; usp. J. POSEDEL, *Opsada Splita 1657. godine prema djelu Nicolinija*, "Kulturna baština" 14, Split 1983, str. 92-101. Usp. također G. BRUSONI, *Historia dell' ultima guera tra Veneziani e Turchi*, Venezia 1673, str. 272. i 281; G. NOVAK, *Povijest grada Splita*, sv. II, str. 1101; G. STANOJEVIĆ, *Dalmacija u doba Kandijskog rata (1645-1669)*, str. 137. "Vesnik", sv. II, Beograd 1858, str. 93-182. O opsadi Kotora v. kod F. DIFNIK, n. dj. (1), str. 248-251.

³³ Usp. V. KOVAČIĆ, *Fortifikacije Grada Omiša*, »Radovi Instituta za povijest umjetnosti« 16, Zagreb 1992, str. 35.

Zadra, radovima na utvrđivanju već postojeće goleme predutvrde zvane Forte, gdje je dao sagraditi cisternu i pred kojom je dao podići *Mezzalunu* i otkopati kanal.³⁴

Nema sumnje, sudeći po natpisu na Kopnenim vratima i po sačuvanom grbu, da su ta nova vrata otvorena zaslugom providura Bernarda, dakle između godine 1656. do 1660., iako su današnji izgled dobila tek 1763. godine zahvatom Ignacija Macanovića.

Izvorna vrata

Izvorni izgled kopnenih vrata u XVII. stoljeću u doba providura Bernarda možemo sebi, možda, predočiti po gotovo istovremenim zadarskim Srednjim vratima ili Carinskim vratima (*Porta di mezzo, Porta della doganella*) iz godine 1674. koja završavaju lukom s brižno obrađenim obrubnim kamenjem, s otvorima za podizanje pokretnog mostića. Nad lukom unutar okvira je natpis koji spominje providura Pietra Civrana, a nad vratima u prostoru ponad zida izvorno je stajao krilati lav sv. Marka od kojeg su danas ostale tek šape.³⁵ Tako su otprilike izgledala i Kopnena vrata u Trogiru, lučnog oblika, uz koja su bili otvori za lance s kojima se podizao pokretni most, s natpisom (djelomično sačuvanim), grbom (sačuvanim) i mletačkim lavom. Postavlja se pitanje gdje se izvorno nalazio i čemu je služio postament na kojem se nalazi natpis koji veliča providura Bernarda.³⁶ Natpis je očito naknadno postavljen naopako, a još je jedan tekst na istom bloku po svojoj prilici otučen. U doba mletačke vladavine u Dalmaciji središnje vlasti nisu dopuštale isticanje pojedinaca, pa se može pretpostaviti da je natpis namjerno zbrisan.³⁷ No, čemu je služio postament s natpisom? Je li se na njemu možda izvorno dizao kip koji je predstavljao providura? U Splitu je sačuvano više kipova generala Foscola, ali nije poznato njihovo izvorno mjesto.³⁸ Uostalom, gradska vrata u Korčuli koncipirana su poput slavoluka u čast generala Foscola, u koja je bio ukomponiran i njegov kip.³⁹ Možda nad trogirskim vratima iz XVII. stoljeća uopće nije stajao kip sv. Ivana?

³⁴ Svoje pothvate spominje u izvješću iz 1660. godine – v. G. NOVAK, n. dj. (28), str. 141-142. Usp. također T. RAUKAR, I. PETRICIOLI, F. ŠVELEC, Š. PERIČIĆ, n. dj. (10), str. 535.

³⁵ A. BENVENUTI, n. dj. (11), opis vrata str. 110-111; T. RAUKAR, I. PETRICIOLI, F. ŠVELEC, Š. PERIČIĆ, n. dj. (10), str. 325.

³⁶ Greda – arhitrav koji uokviruje polje unutar kojeg se nalazio mletački lav jest spolia. Naime na gornjoj strani vide se starije profilacije, pa je moguće bila dio arhitektonskog elementa starih vrata.

³⁷ Takve su zabrane donesene u više navrata, primjerice dukalom iz 1661. godine – usp. I. PEDERIN, *Mletačka uprava, privreda i politika u Dalmaciji (1409-1797)*, Dubrovnik 1990, str. 58; A. DUPLANČIĆ, n. dj. (23), str. 91-92. Usp. također C. FISKOVIĆ, *Najstariji grbovi grada Splita*, "Vjesnik Hrvatskog arheološkog društva", N. S. XVII, Zagreb 1936, str. 89.

³⁸ A. DUPLANČIĆ, *Grada za poznavanje Kliške tvrđave do početka 19. stoljeća*, "Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske" 17, Zagreb 1991, str. 193.

³⁹ C. FISKOVIĆ, *Urbanističko usavršavanje Korčule Kanaveličeva doba*, "Mogućnosti" 2, Split 1972, str. 116-118.

Prema izvješću inženjera G. F. Rossinija iz 1749. godine, vratnice su bile gnjile, a nedostajala su i dva zapora.⁴⁰ Dotrajalost vrata i oštećenja bedema bili su valjda razlogom Macanovićeve intervencije 1763. godine.

Današnji izgled vrata nakon zahvata 1763. godine

Vrata su otvorena na zidini na osebujan način. Naime, uočava se u tlocrtnoj dimenziji njihova asimetričnost, što ulazu gledano s unutrašnje strane pridaje scenografske efekte. Vanjska, pročelna strana vrata brižljivije je izvedena. Dopravnici luka na vanjskoj, pročelnoj strani obrubljeni su veoma ispupčenim kamenjem, u naizmjeničnom ritmu većih i manjih blokova, što je inače Macanović primjenjivao na bridovima i na vratima Zdravstvenog ureda koji se nalazio na obali.⁴¹ Obrubno kamenje (plastičnija su tri kamena, onaj zaglavni i oni na dnu/početku luka) brižno je obrađeno različitim zubačama, sa središnjim poljem izvedenim u takozvanoj tehnici *in pietra battuta*. Po ispupčenosti, brižnosti i kvaliteti obrade obrubno kamenje blisko je onom na ulaznim veoma reprezentativnim vratima u zadarskoj Citadeli što su podignuta otprilike u isto doba – 1765. godine.⁴² Inače na vratima otvorenima na bedemima tijekom XVII. stoljeća i početka XVIII. stoljeća, primjerice na Carinskim vratima u Zadru ili pak na Kninskoj tvrđavi, obrubno kamenje je u pravilu pliće, manje plastično od onog na vratima iz druge polovine XVIII. stoljeća.

Sa strane vrata su uski otvori za lance pomoću kojih se dizao, odnosno spuštao pokretni element mosta koji se odatle pružao prema kopnu. Poznato je da je Ignacije Macanović radio na popravcima mosta koji je povezivao grad s otokom Čiovom, pa je izradio i njegov snimak.⁴³ Moguće je da je radio i na popravcima kopnenog mosta jer je prema ispravi iz 1727. godine oba trogirski mosta trebalo popraviti.⁴⁴ O lošem stanju mostova izvještava 1749. i inženjer G. F. Rossini.⁴⁵ Kopneni most je bio popravljani u doba Ignacija Macanovića jer je u Popisu državnih zgrada 1789. godine, u rubrici *Restauri*, zabilježena ta godina. Most pred sjevernim vratima sagrađen u vrijeme Kandijskog rata nije sačuvan no može se rekonstruirati po grafičkim prikazima i opisima suvremenika gradnje Franje Difnika: “*Zatim su prenesena stara vrata (koja sada obuhvaća baluard, srušen kameni most i napravljen drveni na kamenim stupovima u sredini nove kortine, a na njegovom čelu dozidan polumjesec s bokovima, pomični most, šanac i zaštićeni prolaz ...*”.⁴⁶ Most, smješten mjestimice u močvarnom plićaku, tada već dijelom u ruševnom stanju opisuje se i u Popisu državnih zgrada iz 1789. godine. Bastioni i utvrda na samom mostu (peterokutna mezzaluna – polumjesec kako je spominje F. Difnik) usporavali su strujanje mora u okolnom, lagunastom malaričnom

⁴⁰ G. STANOJEVIĆ, n. dj. (4), str. 48.

⁴¹ Rekonstrukciju izgleda zgrade prema staroj fotografiji donosi C. FISKOVIĆ, n. dj. (26), sl. 54.

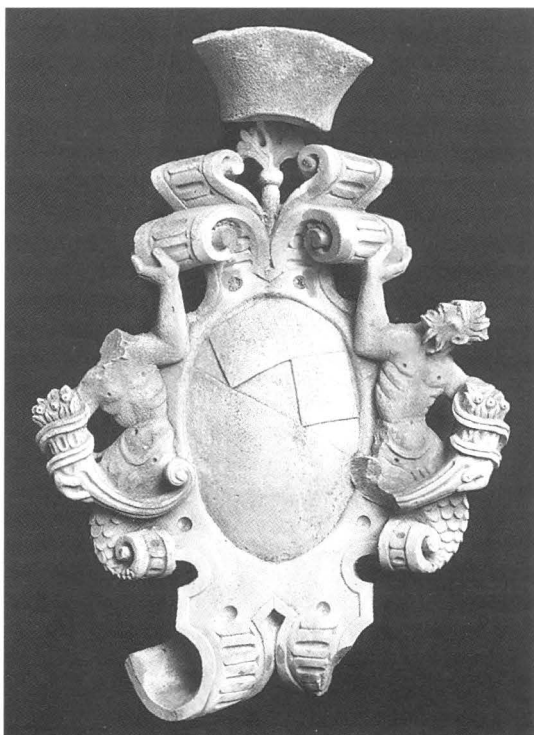
⁴² O vratima v. A. BENVENUTI, n. dj. (11), str. 220.

⁴³ C. FISKOVIĆ, n. dj. (26), str. 260.

⁴⁴ C. FISKOVIĆ, n. dj. (26), str. 261.

⁴⁵ G. STANOJEVIĆ, n. dj. (4), str. 48.

⁴⁶ F. DIFNIK, n. dj. (1), str. 109.

Grb providura Antonija Bernarda (od 1656. do 1660. godine)

plićaku, no mora da su ostavljali fascinantan dojam. Vodenu površinu oblikovali su oštri obrisi peterokutnih bastiona, te izlomljena linija mosta s ritmom kamenih nosača. Nad vodom prostor su definirale poligonarne prizme snažnih volumena bastiona, zakošenih zidova. Jarak (foša) koji razdvaja grad od kopna nije nikad bio širi; more je dosezalo do samih gradskih vrata. Na kopnu, pred jarkom sustavom nasipa izlomljenih linija, pružali su se zaštićeni prolazi, ujedno i obrambene linije, za koje se inače koristi izraz *strada coperta*, a prikazani su na planu Trogira u V. M. Coronellija a opisao ih je F. Difnik. Ta prostorna situacija druge polovine XVII. i XVIII. stoljeća zbrisana je tijekom XIX. stoljeća postepenim rušenjem bastiona, zidina i mosta (sredinom stoljeća), te nasipanjima i sužavanjem nekoć veoma širokog jarka koji Trogir odvaja od kopna.⁴⁷

Uz vrata, ponad pločnika, uobičajena su zaobljena ispuččenja za zaštitu od mogućih oštećenja od konjskih zaprega.

Nad vratima pričvršćen na željeznu kuku ističe se razigranim obrisom spomenuti grb providura Antonija Bernarda.

⁴⁷ S. PIPLOVIĆ, n. dj. (18), str. 43, usp. sl. 19 na kojoj je presjek tada već velikim dijelom nasutog jarka i mosta.

Ponad vrata je okvir unutar kojeg se nalazio biljeg Mletačke Republike, krilati lav sv. Marka. Lav, izveden u reljefu, dijelom u gotovo punoj plastici (glava, knjiga, dijelovi krila), baroknih je stilskih obilježja.⁴⁸ Griva uz glavu savijena mu je u obliku lire. Ignacije Macanović istakao se i kao kipar izradivši repliku biste Boga oca, djela Nikole Firentinca sred svoda kapele sv. Ivana u trogirskoj katedrali.⁴⁹ Pretpostavlja se da je i krilati lav sv. Marka što se nalazio na pročelju Zdravstvenog ureda (*Offitium salutis*) također njegovo djelo.⁵⁰ No, sudeći po staroj fotografiji na kojoj se slabo lav vidi, izgleda da je ovaj na Zdravstvenom uredu bio slabije kvalitete i plošniji od onoga s gradskih vrata. Po kvaliteti slijedi (možda i kao uzor) mletačkog lava, nažalost također uništenog lava sv. Marka, što ga je isklesao Nikola Firentinac u gradskoj loži.⁵¹ Iznesena je pretpostavka da je lav pripadao ranijim vratima iz doba providura Bernarda.⁵² Teško je oštećen i skinut u kampanji uništavanja biljega mletačkih vlasti u noći između 1. i 2. prosinca 1932. kao odgovor na fašistička presezanja prema Dalmaciji.⁵³ Od lava su ostala samo krila, trup, stražnje noge i rep, a pohranjeni su u dvorištu samostana sv. Dominika.

Uz lava je iz pukotine rastao čempres, usahnuo početkom XX. stoljeća, koji se doživljavao kao čudo, održavan na životu, vjerovalo se, zahvaljujući sv. Ivanu. Po njemu su seljaci nagadali hoće li godina biti rodna.⁵⁴ Mletački lav i čempres, koji je gotovo potpuno prikrivao reljef, inspirirali su iredentističke stihove Gabriela D' Annunzia.⁵⁵

Okvir polja u kojem se nalazio reljef s prikazom krilatog lava čvrsto je komponiran, s bogatim baroknim profilacijama, ukrašen motivom visećih zubaca, kojim se inače koristi Macanović na sjevernim vratima župne crkve u Kaštel Štafiliću, izradenima 1765. godine,⁵⁶ te na zvoniku župne crkve u Nerežišćima na Braču, dovršenom oko 1750. godine.⁵⁷ Veoma su izraziti imposti nad blokovima

⁴⁸ G. PRAGA, n. dj. (25), str. 430-431.

⁴⁹ C. FISKOVIĆ, n. dj. (26), sl. 35. na str. 247.

⁵⁰ C. FISKOVIĆ, n. dj. (26), sl. 54, na str. 243 i 255.

⁵¹ Usp. Č. IVEKOVIĆ, n. dj. (2), vol. I, str. 6.

⁵² A. RIZZI, *I leoni di San Marco in Dalmazia, catalogo storico – artistico*, "Atti della società dalmata di storia patria", vol. XIX – N. S. VIII, Roma 1996, str. 170, datira ga 1656-1660. godine, dakle u vrijeme providura Bernarda.

⁵³ Trogirski konzervator i publicist Roko Slade-Šilović, iako osvjedočeni hrvatski rodoljub, ogorčen zbog uništavanja spomenika, sakupio je u svom dnevniku brojne podatke o tom događaju, uključujući isječke onodobnih novinskih članaka s imenima osoba koje su uništile lavove, v. Dnevnik, knj. VIII, str. 131-138 (Arhiv obitelji Slade-Šilović u Trogiru).

⁵⁴ Priče o čempresu sakupio je E. R. EITELBERGER VON EDELBERG, *Mittelalterliche Kunstdenkmale Dalmatiens*, Wien 1884, str. 186. Na primjerku te knjige u biblioteci Arheološkog muzeja na margini je zabilježena 1904. godina kao vrijeme njegova usahnuća. Usp. također F. H. JACKSON, *The Shores of the Adriatic*, London 1908, str. 265. Prema I. DELALLE, n. dj. (24), str. 53. Čempres je usahnuo prije Prvog svjetskog rata. To je naznaka za datacije starih fotografija.

⁵⁵ A. RIZZI, n. dj. (52), str. 170.

⁵⁶ U Kaštel Štafiliću Ignacije Macanović radio je zajedno sa svojim bratom Vickom i sinom Franom, usp. C. FISKOVIĆ, n. dj. (26), str. 243-252; o sjevernim vratima crkve na str. 250.

⁵⁷ C. FISKOVIĆ, n. dj. (26), str. 234, sl. 47 na str. 230.

koji nose gredu arhitektonskog okvira unutar kojeg se nalazio krilati lav. Imposti sličnih profila – s velikom razlikom u širini između gornjeg i donjeg dijela – uočavaju se i na drugim Macanovićevim zdanjima.

Nad vratima na zidinama je postavljen postament za srednjovjekovni kip isklesan u prirodnoj veličini, koji prikazuje gradskog zaštitnika biskupa sv. Ivana Trogirskog. Po njemu su te gradske dveri bile nazivane i Vrata sv. Ivana.⁵⁸ Uz svečev kip neprestano su gorjela svjetla u dva mala ferala. Trgovačkim karavana-ma i namjernicima, posebno Zagorcima koji bi se za sajamskih dana sjatili u grad, žmirkava svjetla tih svjetiljki služila su noću kao orijentir na putu prema Trogiru.⁵⁹

Uz vrata se pruža preostali potez zidnog plašta (kortina) koje su spajale dva bastiona, o kojima piše Difnik, također prikazana na grafičkim prikazima Trogira iz XVIII. i XIX. stoljeća. Na pročelnoj strani zidine su pod polukružnim vijencem zakošene s takozvanom eskarpom. Gornji dio zidina, grudobrani, skošeni su prema unutra.⁶⁰ Polukružni vijenac (*il bastone*) uobičajen je na zidinama kortinama koje su spajale, ali i na bastionima, primjerice na bastionu Corner, na bastionima i kortinama tvrđave Gripe u Splitu, iako se taj motiv javlja ranije, kao na primjer na renesansnoj tvrđavi sv. Marka u Trogiru. Kosi bočni zasjeci uz vrata na kortini doimaju se poput maske, brižljivije su obrađeni od ostalih dijelova bedema.⁶¹ Vrata su s bočnim skošenjima uvučena u zidnu masu isto kao i vrata Kninske tvrđave iz 1711. godine, također s eskarpom i polukružnim vijencem na kortinama. Inače se po ispravama zna da je na gradnjama i obnovama tvrđava u Kninu i Sinju radio Ignacije Macanović, djed našeg Ignacija.⁶² Trogirska i kninska vrata znatno su reprezentativnija od onih na Imotskoj tvrđavi koja je obnavljao 1729. godine Ivan Macanović, Ignacijev otac.⁶³

Nakon posljednjeg mletačko-turskog rata (1715-1718) smanjuju se vojne posade i zanemaruju utvrde, ali se ipak u drugoj polovini XVIII. stoljeća središnja vlast još brine o fortifikacijama. U XVIII. stoljeću Macanovići rade na obnovi vrata Kninske i Imotske tvrđave. U Splitu, u doba providura Antonija Delfina (1762-1765), novi izgled dobila su i vrata na istočnom zidu grada (Dioklecijanove palače), zvana Vrata sv. Dominika ili Vrata dobre smrti.⁶⁴ U Ninu su 1778. godine sasvim preinačena Donja vrata s mostom, ali je pri tom zahvatu ugrađen i stariji

⁵⁸ F. H. JACKSON, n. dj. (54), str. 265.

⁵⁹ Usp. E. R. EITELBERGER VON EDELBERG, n. dj. (54), str. 186; I. DELALLE, n. dj. (24), str. 53.

⁶⁰ Preostaci bedema uz vrata velikim su dijelom rekonstruirani u XX. stoljeću, posebno u gornjem dijelu, na grudobranima, jer se vide u ruševnom stanju, zapravo u ostacima, na fotografijama s početka XX. stoljeća.

⁶¹ Na arhivskoj fotografiji s kraja XIX. stoljeća zamjećuje se da je sjeveroistočno od vrata došlo do pomaka u liniji vijenca na bedemima što ukazuje na naknadne zahvate. Radi se očito o Macanovićevoj intervenciji. Inženjer G. F. Rossini 1749. godine izvještava o veoma lošem stanju zidina koje traže popravke.

⁶² C. FISKOVIĆ, n. dj. (26), str. 214-217. U Kninu je na tvrđavi radio i njegov unuk Ignacije – usp. C. FISKOVIĆ, n. dj. (26), str. 253.

⁶³ C. FISKOVIĆ, n. dj. (26), str. 222.

⁶⁴ A. DUPLANČIĆ, *Prilog poznavanju obrane Splita u XVII i XVIII stoljeću*, "Vesnik" 3, Vojni muzej, Beograd 1989, str. 131-132.

mletački lav s grbom obitelji Civran, konkretno providura Pietra Civrana iz 1673. godine. U XVIII. stoljeću i u Ninu i u Trogiru prilikom zahvata na obnovi gradskih vrata korišteni su elementi starijih vrata iz XVII. stoljeća.⁶⁵ U Zadru su u Morska vrata (*Porta marina*) ili Vrata sv. Krševana iz 1573. godine ugrađeni ulomci antičkog slavoluka, ali i stariji mletački lav s reljefom dvojice dječaka sa starijim grbovima.⁶⁶ Možda nije slučajno da je u Trogiru, u srednjovjekovnim zidinama u blizini južnih Morskih vrata (*Porta Marina*) koja se prepoznaju kao djelo Trifuna Bokanića,⁶⁷ na kojima natpis iz 1593. godine veliča grad kao nekoć rimski, ugrađen i jedan ulomak antičkog natpisa pisan klasičnom kapitalom s uobičajenom skraćenicom koja se tiče dimenzija grobne čestice: INFRPX.⁶⁸ Prigodom iskopavanja jarka u XVII. stoljeću kod novog mosta prema kopnu nađeni su ulomci antičke skulpture natprirodne veličine, koji su položeni u zidine da bi se sačuvali.⁶⁹

U Trogiru je na Kopnenim vratima Ignacije Macanović napravio pravi *bricolage* ugradnjom elemenata iz prijašnjih vrata (mletački lav?, grb providura Bernarda, natpis...), ali i postavljanjem srednjovjekovnog kipa sv. Ivana Trogirskog. Izgleda da je Macanović naginjao spolijama. Na apsidi župne crkve u Kaštel Štafilicu, koju je projektirao Macanović, ugrađen je ranokršćanski križ.⁷⁰ No, mramor iz Solina koristio se pri gradnji crkve u Štafilicu također kao puka građa, pa se spominje u računskim knjigama *mramor vazet va Solinu*.⁷¹ Respekt prema spolijama uočava se i na trogirskim zdanjima XVIII. stoljeća, koja su vjerojatno u vezi s graditeljskom djelatnošću obitelji Macanović. Na baroknoj fasadi crkve Gospe od Karmela ponad vrata ugrađena je prednja strana gotičkog sarkofaga s reljefima.⁷² Iznad glavnih vrata na baroknom pročelju samostanske crkve sv. Petra ugrađen je renesansni kip sv. Petra, djelo Nikole Firentinca.⁷³ I na barokiziranoj samostanskoj crkvi sv. Nikole ugrađeno je više fragmenata različite starosti. Na sjevernom pročelju polumjesečasti prozor (takozvanog termalnog tipa) uokviren je dijelovima luka starijeg renesansnog prozora;⁷⁴ pod njim je renesansni reljef sv. Nikole

⁶⁵ Usp. I. PETRICIOLI, *Osvrt na ninske građevine i umjetničke spomenike srednjeg i novog vijeka*, u: *Povijest grada Nina*, Zadar 1969, str. 304-305. Zanimljivo je da mletački lav na Donjim vratima u Ninu drži umjesto knjige obiteljski grb. Analogije radi spominjemo da je na bedemima u Splitu jedan lav također držao umjesto knjige privatni grb – onaj obitelji Priuli – usp. A. DUPLANČIĆ, *Mletački lavovi u Splitu*, "Kulturna baština" 18, Split 1988, str. 30-31.

⁶⁶ A. BENVENUTI, n. dj. (11), str. 70-73; T. RAUKAR, I. PETRICIOLI, F. ŠVELEC, Š. PERIČIĆ, n. dj. (10), str. 282.

⁶⁷ I. BABIĆ et alii, (1), str. 50.

⁶⁸ U južnim zidinama bio je ugrađen još jedan rimski natpis (CIL III. 2694).

⁶⁹ Usp. I. LUCIĆ, n. dj. (1), vol. II, str. 1008-1009. Ti ulomci nisu sačuvani.

⁷⁰ C. FISKOVIĆ, n. dj. (26), str. 252.

⁷¹ C. FISKOVIĆ, n. dj. (26), str. 249.

⁷² Č. IVEKOVIĆ, n. dj. (2), vol. I, str. 34; *Tesori della Croazia, Restaurati da Venetian Heritage Inc.*, Venezia 2001, str. 36.

⁷³ Č. IVEKOVIĆ, n. dj. (2), vol. I, str. 32.

⁷⁴ Usp. I. BABIĆ, *Renesansni lučni prozori i općinska palača u Trogiru*, "Adrias" sv. I, Zavod za znanstveni i umjetnički rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Splitu, Split 1987, str. 170.

koji se prepoznaje kao djelo Nikole Firentinca;⁷⁵ iznad prozora je ugrađen romanički reljef sa svetačkim likovima;⁷⁶ u unutrašnjosti crkve, u podu, bili su ugrađeni jedan ranosrednjovjekovni i jedan rimski ulomak, uklonjeni nakon posljednje restauracije i izloženi u samostanskoj zbirci.⁷⁷

Trg(ovi) uz sjeverna gradska vrata

Nakon otvaranja novih gradskih vrata oblikuje se novi prostor. Tamo, naime, nastaje proširenje koje je naznačeno na nacrtima Trogira iz 1708.⁷⁸ i 1755. godine.⁷⁹ Macanovićeve intervencije šezdesetih godina XVIII. stoljeća definirale su prostor – trg s unutrašnje strane zida, uz gradska vrata, gradnjom vojarnje za stražu i središnje (nove) zgrade sklopa palače Garagnin. Uz gradska vrata uobičajena su proširenja prostora. I s unutrašnje strane srednjovjekovnih sjevernih, kopnenih gradskih vrata, na početku glavne gradske ulice – *carda*, postojalo je ljevka-sto proširenje poput manjeg trga, gdje se među ostalim nalazi i crkva sv. Lava. Ono je i danas dijelom sačuvano.

Novi trg s unutrašnje strane zidina trapezoidnog je oblika, možda upravo zbog scenografskih elemenata. S istočne strane trga je kvartir – vojarna, kuća za stražare (kat. čest. 623). Zapadnu stranu trga zatvaraju novije zgrade (kuća Lušić,⁸⁰ kat. čest. 673/1, i kuća Avanić, kat. čest. 671) s kraja XIX. odnosno početka XX. stoljeća, no one uglavnom slijede starije linije zabilježene na nacrtu prizemlja sklopa palače Garagnin i okolnog prostora što ga je krajem XVIII. stoljeća izradio mjernik Franjo Ante Kurir.⁸¹

S južne strane trga je proširenje, zapravo manji trg (*Piacetta*) pred pročeljem nove zgrade u sklopu palače Garagnin (kat. 648), koja je, potvrđeno je dokumentom, Macanovićeve projekt iz 1763. godine.⁸²

⁷⁵ C. FISKOVIĆ, *Firentinčev reljef na crkvi sv. Nikole u Trogiru*, "Zbornik za likovne umjetnosti" 18, Novi Sad 1997, str. 199.

⁷⁶ C. FISKOVIĆ, *Crkva i samostan sv. Benedikta u Trogiru*, u: *Sveti Benedikt i njegovo djelo*, Split – Hvar 1939, str. 1; v. sliku i kod V. KOVAČIĆ, *Porta Dominica i crkva sv. Dujma*, PPUD 34, Split 1994, str. 60.

⁷⁷ T. BURIĆ, *Predromanička skulptura u Trogiru*, "Starohrvatska prosvjeta", III, sv. 12, Split 1982, str. 50, cat. 64; V. KOVAČIĆ, n. dj. (76), str. 59.

Usp. također I. BABIĆ, *Trogir u doba Vartla*, poglavlje u knjizi P. LUCIĆ, *Vartal*, izd. Književni krug, Split 1990, str. 873, bilj. 52.

⁷⁸ Na planu G. Justera – usp. L. BERITIĆ, n. dj. (1), str. 241.

⁷⁹ I. BABIĆ et alii, (1), str. 23.

⁸⁰ Na njenom mjestu postojao je prije vrt naznačen na katastarskom snimku iz god. 1830. Kuća Lušić prešla je na sjevernoj strani preko linije kortine. O projektima adaptacije sklopa kuća Lušić, Mišura, Stude, usp. S. PIPLOVIĆ, *Ante Bezić u Trogiru*, "Vartal", br. 2, Trogir 1992, str. 55-56.

⁸¹ Taj nacrt koji se čuva u Arhivu obitelji Garagnin (Muzej grada Trogira) objavio je bez komentara S. PIPLOVIĆ, *Mjernici iz roda Kurir*, "Kulturna baština" 9-10, Split 1979, str. 49. Isti nacrt donosi se i u knjizi S. PIPLOVIĆ, n. dj. (18), sl. 2.

⁸² Usp. F. CELIO CEGA, *Manji graditeljski zahvati na kućama obitelji Garagnin u Trogiru tijekom XVIII. stoljeća*. U ovom broju Priloga povijesti umjetnosti u Dalmaciji.

Za razliku od starih Kopnenih vrata koja su nastala na prastarjoj, vjerojatno prethistorijskoj osovini, trg pred novim gradskim vratima ne nastavlja se prema ulici koja bi slijedila usmjerenje novih vrata. To stvara zabunu namjernicima kad prvi put uđu kroz gradska vrata jer očekuju ulicu koja bi vodila ravno u središte grada. Ulice koje vode prema istoku i zapadu stječu se pred pročeljem nove zgrade sklopa palače Garagnin na proširenju, minijaturnom trgu — *Piacetti*. Očito je dakle da se Macanović prilagodio u projektiranju trga i pročelja zgrade Garagnin linijama već postojećih uzdužnih ulica.

Trg s unutrašnje strane sjevernih gradskih vrata dijeli se dakle u dva dijela: u veći, prostraniji zvan svojedobno *Corpo di Gvuardia* i drugi, manji, *Piacetta*, pred pročeljem nove zgrade u sklopu palače Garagnin, na koji se nastavljaju uzdužne ulice.

Veći prostraniji trg (*Corpo di Gvuardia*) funkcionirao je u XVIII. stoljeću kao kontrolni ograđeni prostor uz zidine uz vojarnu, stražarnicu ili kvartir (*Quartier publico*).⁸³ Od vojarnice, stražarnice, usporedno s pročeljem palače Garagnin išao je ogradni zid trga s vratima i rešetkom koju možemo predočiti i po crtežu F. A. Kurira iz druge polovine XVIII. stoljeća⁸⁴ te po tekstualnom opisu u Popisu državnih zgrada iz 1789. godine (v. Prilog), te prema izvješću inženjera G. F. Rossinija iz 1749. godine.⁸⁵ Uz same zidine između bastiona i linije srednjovjekovnih bedema išao je prolaz (*Strada publica*) kako se vidi na nacrtu koji je izradio F. A. Kurir. Dakle, uz zidine — kortine prema tom trgu stjecali su se za zapadne i istočne strane prolazi. Južna strana tih prolaza slijedila je linije ranijih srednjovjekovnih (antičkih) bedema. Na ulazu u te prolaze nalazila su se također vrata s rešetkama (*porta chiusa da Rastello, Restei*). Kroz te se prilaze moglo prići na zidine i na bastion Bernardo, kako to spominje Popis državnih zgrada iz 1789. godine. Tih vrata i prilaza više nema jer su u tom prostoru sagrađene početkom XX. stoljeća postojeće kuće (na zapadnoj strani kuće Lušić, kat. čest. 673/1, a na istočnoj kuća Dekaris, kat. čest. 1025/2). Te nove kuće prešle su preko linije porušenih baroknih bedema. Tada su, nakon zauzimanja prostora bivše komunikacije — prolaza, naknadno sagrađene postojeće stepenice što vode na ostatke bedema uz gradska vrata.

Trg (*Corpo di Gvuardia*) koncipiran kao ograđeni kontrolni prostor s unutrašnje strane gradskih vrata. Sličan je, primjerice, u Splitu prostorima koji su nekoć postojali uz južna i sjeverna gradska vrata, ali i uz vrata na zidinama između bastiona, također s vojarnama, stražama-kvartirima, te ogradom s otvorom zatvorenim rešetkama.⁸⁶ Straže, ujedno i vojarnice-kvartiri imale su, uz ostalo, funkciju kontrole prometa, pa se nije moglo ući u grad bez potvrde o plaćenju carini.⁸⁷ I u Zadar se uz gradska vrata, uz kvartire, postavljaju brklje i ograde zbog nadgledanja ulaza i naplate pristojbi. Tijekom mletačke vlasti bujalo je kri-

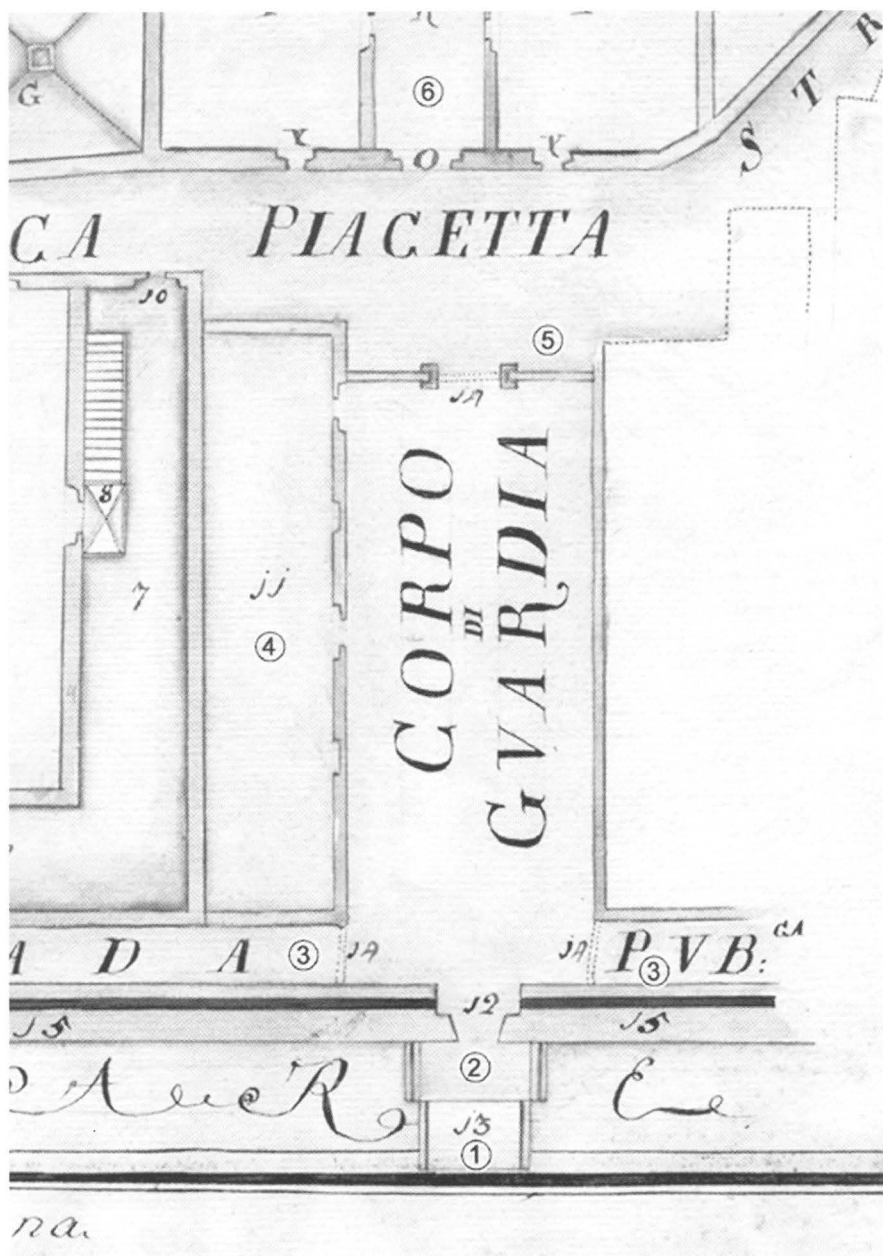
⁸³ V. DUPLANČIĆ, n. dj. (64), str. 129. za ovakve se prostore koji su postojali u Splitu uz gradska vrata koristi izraz *obrambeno dvorište*.

⁸⁴ Na nacrtu među više prikaza dijelova sklopa palače Garagnin prikazan je kvartir i ograda koja je zatvarala trg. Nacrt se čuva u arhivu obitelji Garagnin u Muzeju grada Trogira.

⁸⁵ G. STANOJEVIĆ, n. dj. (4), str. 48.

⁸⁶ A. DUPLANČIĆ, n. dj. (64), str. 129.

⁸⁷ A. DUPLANČIĆ, n. dj. (64), str. 130.

Dio tlocrta sklopa palače Garagnin i susjednih kuća na crtežu F. A. Kurira s kraja XVIII. stoljeća (Muzej grada Trogira)

1. Pokretni dio mosta prema kopnu; 2. Sjeverna gradska vrata sa zidinama; 3. Prolazi s rešetkama na ulazima (*Strada publica*); 4. Zgrada straže-vojarne (kvartira); 5. Ogradni zid s vratima; 6. Tzv. Nova zgrada u sklopu palače Garagnin.

jumčarenje, pa su kontrole svih vrsta, prije svega zdravstvene, bile nužne, uključujući i obvezno odlaganje oružja na ulasku u grad.⁸⁸

Izgled ograde na trgu, *Corpo di Gvuardia*, s monumentalnim kamenim dovratnicima, zabilježen je na snimku kuća u sklopu palače Garagnin, na spomenutom nacrtu koji je krajem XVIII. stoljeća izradio A. F. Kurir. Ograde, *barriere*, i rešetke spominje 1749. također inženjer G. F. Rossini.⁸⁹ Na planovima grada s početka XIX. stoljeća vidi se da je ta oграда još bila na svom mjestu.⁹⁰

Trg, izvorno ograđeni, kontrolni prostor (*Corpo di Gvuardia*), bio je izvorno popločan, kako se vidi na starim fotografijama, kao i druge ulice koje je popločavao Macanović. Začudo, pločnik je bio veoma jednostavan za razliku od onoga koji je do prije nekoliko desetljeća bio sačuvan na trgu pred Gospom od Karmela, s dijagonalnim trakama što su određivale ornamentalnu cjelinu. Složen je po ornamentalnoj strukturi i pločnik na minijaturnom trgu, zapravo proširenju pred zapadnim vratima biskupove palače i sklopom palače Paitoni. Dijelovi Macanovićevog pločnika sačuvani su do danas na ulazu u tzv. Novu kuću (*Casa Nuova*) i u gospodarskom dvorištu.

Južnije od straže, vojarne, iza ogradnog zida oblikovao se minijaturni trg ili *Piacetta* kako je naznačena na crtežu iz XVIII. stoljeća. Prema *Piacetti* s istočne i južne strane stječu se, spomenuli smo, uzdužne gradske ulice. *Piacetta* je zapravo prostorni okvir za pročelje palače Garagnin. Kapelica sv. Agustina Kažotića na južnom zidu stražarnice – vojarne jedini je sakralni akcent u tom novooblikovanom prostoru. Za razliku od otvorenog prostora uz stara kopnena vrata na kojem se nalazila crkva sv. Lava na novom trgu nije, dakle, podignuta crkva već skromna kapelica.

Sudeći prema katastarskom snimku iz 1830. godine, nije se sasvim poštivalo zatečeno stanje i izvorni projekt te je na zapadnoj strani, na mjestu kuće Avanić, *Piacetta* skraćena.⁹¹

Vojarna – stražarnica (*Quartier publico*)

Zgrada straže – vojarne, kvartira prizemnica je pokrivena crepovima. Njen izgled i unutrašnji raspored manje je izmijenjen u drugoj polovini XX. stoljeća.⁹² Izvorni izgled poznat nam je prema suvremenom crtežu i tekstualnim opisima. Inženjer F. G. Rossini spominje 1749. godine kvartir uz kopnena gradska vrata, koji je zahtijevao niz zahvata. Trebalo ga je podijeliti u dvije prostorije od kojih je jednu trebalo namijeniti za časnika; nalaže se i napraviti peć s napom te stol (postelju-*tavolon*).⁹³ Iz izvješća inženjera F. G. Rossinija nije sasvim jasno je li

⁸⁸ A. BENVENUTI, n. dj. (11), str. 73-74; I. PEDERIN, n. dj. (37), str. 145.

⁸⁹ G. STANOJEVIĆ, n. dj. (4), str. 48.

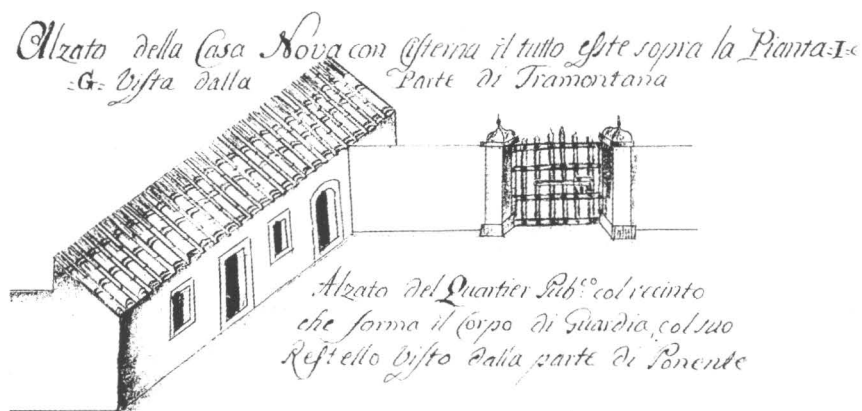
⁹⁰ S. PIPLOVIĆ, n. dj. (18), sl. 8 i 9.

⁹¹ Usp. *Blago Hrvatske iz arhiva mapa za Istru i Dalmaciju*, Split 1992, str. 58.

⁹² Prema zemljišnim knjigama XIX. stoljeća zgrada je još vojno zdanje; krajem XIX. stoljeća u njoj je uljara u vlasništvu obitelji Fanfogna (nasljednici obitelji Garagnin). Danas je u njoj poslovnica banke.

⁹³ Il corpo di guardia, abbisognando di rinforzo nel colmo e di ripassare il coperto di dividervi un camerino per l'uffiziale di formarvi di nuovo il tavolato, scuri e porte e finestre, focolaio e nappa, non che di scagliarvi ed imbocarvi le mura. – v. G. STANOJEVIĆ, n. dj. (4), str. 48.

kvartir bio nedovršen, pa je možda došlo do zastoja u gradnji, zbog čega su bili potrebni popravci krovnog pokriva i učvršćenja na vrhu. Je li taj kvartir s obzirom na datum njegovog spominjanja djelo Ignacija Macanovića? Godine 1749. imao je Macanović tek dvadeset dvije godine, a već je s nepunih dvadeset imenovan 1746. trogirskim protomagistrom, pa je stoga kvartir ipak mogao biti njegovo djelo.

Dio crteža sklopa palače Garagnin što ga je krajem XVIII. stoljeća snimio F. A. Kurir, s prikazom zgrade straže-vojarne (kvartira) i ogradnog zida s vratima (Muzej grada Trogira)

U rubrikama Popisa državnih zgrada iz 1789. godine gdje se opisuje kvartir navedene su godine: 1786. godine restauracija; 1787. zgrada je dana na upotrebu za vojarnu – kvartir (v. Prilog). Vjerojatno je da je to upravo jedna od onih vojarni koje Ignacije Macanović 1786. nabraja među svojim djelima u Trogiru.⁹⁴ Macanović je dakle po svojoj prilici dovršio zgradu prema uputama inženjera F. G. Rossinija koji je nalagao dvodijelnu podjelu prostora. Opis i dimenzije donose se u spomenutom Popisu, gdje se navode i mjere u mletačkim koracima: dužina 9, širina 4, visina 2. U jednoj prostoriji bila je smještena posada; u njoj je peć i dva drvena kreveta; druga prostorija služila je za spremu oružja i ostale opreme. U istom popisu spominje se više vojarna u Trogiru; jedna je, primjerice, bila izgrađena na bastionu Foscolu. Vojarne – stražarnice (*quartieri*) u Trogiru spominje Macanović i u spomenutoj ispravi iz 1763. godine, u kojoj navodi svoje brojne zahvate, među kojima i gradnju kvartira u Drnišu.⁹⁵

⁹⁴ Vojarne (*quartieri*) je gradio Macanović 1786. godine pod nadzorom inženjera Antonija Benvenutija – v. dokument kod C. FISKOVIĆ, n. dj. (26), str. 261, bilj. 131. Datum iz ove isprave poklapa se s datumom koji donosi Popis državnih zgrada iz 1789. godine. Graditeljski rod Macanovića istakao se među ostalim i u gradnji kvartira. Tako je njegov djed Ignacije, po kojem je dobio ime, gradio kvartire u Sinju i Kninu, kako se saznaje iz dokumenata 1712. i 1713. godine – usp. C. FISKOVIĆ, n. dj. (26), str. 216-213.

⁹⁵ C. FISKOVIĆ, n. dj. (26), str. 253.

Uz gradska vrata su uobičajene straže. U Trogiru, u blizini južnih morskih vrata sačuvana je kuća za stražu sagrađena još 1478. godine, a koja se opisuje u spomenutom Popisu državnih zgrada 1789. godine.⁹⁶

Na južnom zidu vojarne – straže uz Kopnena vrata, unutar niše podignute visoko, izložena je slika bl. Augustina Kažotića. Tamo su se prema predaji, koja nije bez osnove, nalazile kuće što su pripadale rodu Kažotića.⁹⁷ Kapelice su se podizale i u Splitu uz gradska vrata i kvartire, pa su tako i uz prva i druga vrata blizu samostana sv. Dominika, na zidinama Dioklecijanove palače i na bedemu između bastiona.⁹⁸

Unutrašnja strana Sjevernih gradskih vrata i zgrada straže-vojarne (kvartira) s kapelom bl. Augustina Kažotića

Šezdesetih godina, između 1763. i 1765. naveliko se grade vojarne i u Zadru, među ostalim vojarna (kvartir) za stražu Srednjih gradskih vrata (Vrata carinarnice).⁹⁹ No, za razliku od spomenute zadarske vojarne, veoma reprezentativne, iako ih je tom gradu bilo i skromnijih, ova sačuvana stražarnica – vojarna u Trogiru uz Kopnena vrata veoma je jednostavna zgrada, prizemnica, kakve su bile i onodobne splitske stražarnice, u većini slučajeva s dvije prostorije, postavljene uz

⁹⁶ Još je na mjestu natpis s nadnevkom MCCCLIII VIIISEXITILIS; ponad tog natpisa stajao je mletački lav. – usp. A. DUDAN, *La Dalmazia nell' arte italiana*, vol. II, Milano 1922, str. 357; A. RIZZI, n. dj. (52), str. 170.

⁹⁷ Istraživanja mr. Fani Celio Cege u Arhivu obitelji Garagnin potvrđuju tradiciju jer su u tom dijelu grada Garagninovi kupili kuću od Kažotićevih.

⁹⁸ A. DUPLANČIĆ, n. dj. (64), str. 134.

⁹⁹ T. RAUKAR, I. PETRICIOLI, F. ŠVELEC, Š. PERIČIĆ, n. dj. (10), str. 539-540.

gotovo sva gradska vrata.¹⁰⁰ Dakako, to su bile tipske zgrade nastale prema uputama mletačkih vojnih inženjera.

Palaca Garagnin

Južnu stranu danas jedinstvenog trga (ranijeg pregrađenog kontrolnog prostora i *Piacette*) zatvara nova kuća unutar sklopa palače Garagnin (*Casa Nuova*) koja je također djelo Ignacija Macanovića. Osovina gradskih vrata ne nastavlja se

Trg s unutrašnje strane gradskih vrata. Lijevo straža-vojarna (kvartir), na dnu tzv. Nova zgrada u sklopu palače Garagnin

nakon prostora trga na ulicu već se zaustavlja pred vratima na pročelju nove zgrade unutar sklopa palače Garagnin. Svojom veličinom i prostranošću nova zgrada obitelji Garagnin nameće se prostoru trga, vidljiva i preko gradskog bedema. Inače cijeli sklop palače Garagnin (poslije, od XIX. stoljeća Garagnin – Fanfogna) koja prelazi s nadsvođenim prolazima preko tri ulice u tri prostorna smjera jedan je od najsloženijih stambenih blokova u dalmatinskom urbanizmu, spajajući u gotovo labirintskom sustavu hodnika, nadsvođenih uličnih prolaza, stepeništa (uključujući i jedno skriveno) dva dvorišta, vrt, kapelu, cisternu s terasom, štalu, više zgrada različite starosti i izvorno različitih vlasnika.¹⁰¹

¹⁰⁰ Jedna prizemna zgrada, slična trogirskom kvartiru sačuvana je u ruševnom stanju u dvorištu u bastionu Ponton (Grimani) u Zadru. Slične su bili kvartiri u Splitu čiji se izgled može rekonstruirati po opisima i onodobnim crtežima. – usp. A. DUPLANČIĆ, n. dj. (31), str. 156 i 160; A. DUPLANČIĆ, n. dj. (64), str. 130.

¹⁰¹ U sklopu palače Garagnin je uklopljena i kuća obitelji Lipavić (Lippeo) s raskošnom triforom. Gradnjom nove kapele Sv. Ivana Trogirskog porušena je stara kuća Lipavić,

Na pročelju nove zgrade koju je projektirao Macanović simetrično su raspoređeni pravokutni okviri prozora s profiliranim nadvratnicima, reprezentativni glavni portal, te jednostavna dućanska vrata s otvorom tipa *na koljeno*. Na drugom katu nove središnje zgrade istaknut je balkon s bogato profiliranim balustrima. Kameni profilirani oluk na konzolama služi za punjenje cisterne – gustirne i ujedno funkcionira i kao završni vijenac. Krivulje su nazočne tek na volutama okvira tavanskog prozora. Izvijene linije koje završavaju volutama Macanović često ponavlja na svojim zdanjima: na pročelju župne crkve u Drveniku,¹⁰² na pročelju Zdravstvenog ureda (*Offitium salutis*) u Trogiru i na pročelju župne crkve u Nerežišćima.¹⁰³

Novoj zgradi je dodana cisterna na kojoj je terasa s klupama i kruna bunara, veoma slična onoj u sklopu tzv. Paitunove kuće u Trogiru.

U gospodarskoj zgradi u dvorištu s unutrašnje strane nove zgrade sklopa palače Garagnin iskorišten je gotički stup s kapitelom kao nosač stepeništa, a prozori u prizemlju iste zgrade oblikovani su od po dva komada okvira gotičkog prozora, tako da su od gotičkih elemenata dobiveni okviri barokizirajućih, valovitih linija. Ponavljamo, zbog analogije, da je i barokni prozor na pročelju samostanske crkve sv. Nikole sklopljen od lukova starijeg renesansnog prozora.

Na ulaznim vratima i prozorima prizemlja, na zapadnoj strani sklopa palače Garagnin, u glavnoj ulici, krivulje nad okvirima ulaznih vrata i prozora mogu se prepoznati kao najveći domet Macanovićeve meštrije u izvođenju melodioznih linija spljoštenih voluta.

Gospodarsko dvorište, sa svojom asimetrijom, uokvireno zgradama i stepeništima različite starosti i različitih volumena djeluje upravo scenografski slikovito. Veoma prostrani i komplicirani sklop palače Garagnin je svojevrsni, gotovo romantični *bricolage* zgrada i arhitektonskih elemenata iz različitih epoha. Ekonomičnost (korištenjem velikim dijelom postojećeg spleta starih zgrada i njihovih elemenata) vjerojatno nije bila jedini razlog njihova očuvanja. Možda se ne radi samo o nagnuću prema starinama koje je iskazao ne samo projektant već i Garagnini, trgovci, veleposjednici, lihvari, vlasnici brodova, u posljednjim naraštajima intelektualci. Članovi tada najbogatije obitelji u gradu, koji postaju plemići tek u to doba, možda su čuvanjem srednjovjekovnih elemenata (u posebno su sobi bili izloženi stari oklopi i oružje)¹⁰⁴ nastojali dati vizualni i estetski značaj svom iznimnom socijalnom statusu kojemu je nedostajala dimenzija starine. Nad vratima tzv. nove zgrade Garagnini su istaknuli svoj grb što im ga je

pa je vjerojatno, kao kompenzacija dobivena nova kuća s triforom koja je djelo Andrije Alešija. V. fot. kod I. BABIĆ, *Ujecaži Jurja Dalmatinca u Trogiru, Međunarodni znanstveni skup povodom 500-godišnjice smrti Jurja Matejeva Dalmatinca, 21-24. IX. 1975. "Radovi Instituta za povijest umjetnosti" 3-6, Zagreb 1979-1982, str. 199.*

¹⁰² K. PRIJATELJ, *Macanovićevo pročelje u Velom Drveniku*, "Kulturna baština", V, br. 7-8, Split 1978, str. 49-52.

¹⁰³ C. FISKOVIĆ, *Od Macanovićeve skice do izradbe pročelja crkve u Nerežišćima na Braču*, "Peristil" 35/36, Zagreb 1992/1993, str. 181-186.

¹⁰⁴ F. CEGA, *Imovina u kući Garanjin nakon anarhije 1797. godine*. "Grada i prilozi za povijest Dalmacije" 12, (Zbornik Božić-Buzančić), Split 1996, str. 588.

netom udijelila seljačka Poljička knežija koju je nadbiskup Ivan Luka Garagnin (1722-1783) zadužio darovavši im žito u oskudnim godinama.¹⁰⁵

Prepoznavanje trgova, *Corpo di Guardia* i *Piacetta*, ili pak naknadno (nakon uklanjanja pregrade) jedinstvenog trga uz sjeverna gradska vrata u Trogiru kao regulaciju prema promisli Ignacija Macanovića, proširuje se opus tog veoma poduzetnog graditelja, kipara, vojnog inženjera i u oblikovanju urbanih prostora. Nova istraživanja, pogotovo nakon prepoznavanja palače Garagnin kao Macanovićevo djelo, usporedbom prostornih rješenja i morfoloških detalja, posebice profilacija, vjerojatno će proširiti njegov opus u Trogiru, primjerice na pojedine blokove samostana i crkve sv. Nikole u glavnoj gradskoj ulici na kojoj je natpis koji spominje restauraciju iz 1752. godine. Zanimljiv je nadsvođeni luk koji spaja sjeverni i južni dio sklopa palače Garagnin. On je naime podignut visoko, isto kao i u sklopu Paitoni, za razliku od srednjovjekovnih nadsvođenih prolaza koji povezuju susjedne kuće na visini prvog kata.¹⁰⁶ To je također bitna novina baroknog uređenja prostora. No, iz već dosadašnjih otkrića sigurno je da su njegovi zahvati unijeli crte kasnog baroka od gradskih eksterijera, do interijera (kor u katedrali). Činjenica da su Ivan i njegov sin Ignacije Macanović posjedovali Vitruvijev traktat o arhitekturi pokazuje intelektualnu razinu koja nadilazi prosječne obzore dalmatinskih graditelja baroknog razdoblja.¹⁰⁷

Nova istraživanja u Trogiru vjerojatno će proširiti atribucije ne samo tom majstoru već i njegovim precima i potomcima. Ignacije je peti u slijedu naraštaja te obitelji graditelja koja je trajno zadržala nadimak Raguseo, u kojem se održalo sjećanje na dubrovačko podrijetlo, iako su naseljeni u Trogiru od XVII. stoljeća.¹⁰⁸ U tom smislu trebalo bi obratiti pozornost na zvonik samostanske crkve sv. Dominika i na pročelje crkve Gospe od Karmela jer su ta zdanja, što do sada nije uočeno, bila uzori za njihove pothvate na Braču (zvonik župne crkve u Donjem Humcu, pročelje crkve u Nerežišćima). Iz Trogira, iz kapele sv. Ivana u katedrali, prenijeli su Macanovići motiv anđela s bakljom u ruci na župnu crkvu u Milni na Braču.¹⁰⁹ Ignacije Macanović gradeći pročelje župne crkve u Kaštel Štafiliću imao je pred očima, što također nije zapaženo, vrata i prozorsku ružu s pročelja samostanske crkve sv. Petra u Trogiru, koja je vjerojatno također djelo iste radionice.

¹⁰⁵ Obitelj se krajem XVI. stoljeća doselila iz Venecije u Trogir gdje se orodila s građanskim, a potom i plemićkim obiteljima. Ivan Luka Garagnin, splitski nadbiskup, uspio je dobiti omiško plemstvo 1768. godine, a potom i poljičko. U trogirsko plemstvo Garagnini su primljeni 1773. godine. Usp. D. BOŽIĆ-BUŽANČIĆ, *La famiglia Garagnin, La sua migrazione in Dalmazia e lo sviluppo delle sue attività*, Congressi n. 2-1, Rapporti demografici e popolativi, Roma 1981, str. 177-195.

¹⁰⁶ Usp. I. BABIĆ, *Trogirska barokna palača zvana Paitunova kuća*, "Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske" 17, Zagreb 1991, str. 75-89.

¹⁰⁷ C. FISKVIĆ, *Crteži graditelja i kipara u Korčulanskoj bilježnici*, PPUD 31, Split 1991, str. 266-268; isti, *Od Macanovićeve skice do izradbe pročelja crkve u Nerežišćima na Braču*, "Peristil" 35/36, Zagreb 1992/1993, str. 181-186; S. PIPLOVIĆ, *Vitruvijeva knjiga u Splitu*, "Glasnik društva bibliotekara" 5, Split 1997, str. 27.

¹⁰⁸ Usp. A. HORVAT, D. MATEJČIĆ, K. PRIJATELJ, *Barok u Hrvatskoj*, Zagreb 1982, str. 697-701.

¹⁰⁹ C. FISKVIĆ, n. dj. (26), str. 234.

Kip sv. Ivana Trogirskog na Sjevernom gradskim vratima

EKSKURS O KIPU SV. IVANA TROGIRSKOG

Kip sv. Ivana nad Kopnenim gradskim vratima u Trogiru prikazan je s uzdignutom desnicom kojom blagoslivlja, te s biskupskim, metalnim štapom u ruci. Biskup je zaodjeven misnicom – kazulom prebačenom preko halja (*alba, dalmatica*). Na haljama ispod kazule prikazani su ukrasi izvedeni linearno, debljim užljebljenjima; posebno su ukrašeni rubovi uz otvor rukava s rupičastim udoblje-

njima. Na kazuli je reljefno izvedena traka u obliku slova T. I ovratnik je prikazan s plastičnim ukrasima. Mitra je također ukrašena, među ostalim i s dvije rozete. Kompozicijska osovina cjeline je pomalo kruta, s okomicom bez uobičajenoga gotičkog nagiba. Kip je, nema sumnje, stariji od gradskih vrata. Radi se, očito je po oblikovanju, o gotičkom djelu s početka XV. stoljeća. Veoma je blizak djelima kipara i graditelja Bonina Jakovljeva iz Milana († 1429) koji se spominje u Dalmaciji od 1412. godine, a djeluje od Šibenika, Splita, do Korčule i Dubrovnika na jugu.¹

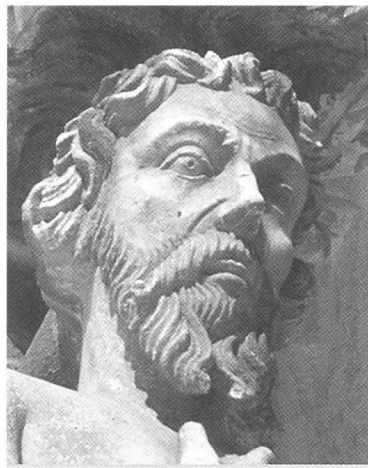
Kip sv. Marka na portalu korčulanske katedrale

¹ M. PRELOG, *Dalmatinski opus Bonina da Milana*, PPUD, str. 193-215, sa starijom literaturom; I. FISKOVIĆ, *Boninov reljef Sv. Petra u Korčuli*, "Peristil" 12-13, Zagreb, 1969-1970, str. 89-96; isti: *Uz proširenje djelatnosti Jurja Dalmatinca u Šibeniku*, "Zbornik za likovne umetnosti" 13, Novi Sad 1997, str. 71-97; I. PETRICIOLI, *Bilješka o Boninu u Šibeniku*, PPUD 24, Split 1984, str. 45-50; I. BABIĆ, *Tri srednjovjekovne skulpture s erotskim temama*, PPUD 32, (Prijatelj zbornik I), Split 1992, str. 267-292.

Krute kompozicije, gotovo romaničkih shema, svojstvene su inače Boninu iz Milana, no obris kipa sv. Ivana je razigran, artikuliran i na lednoj strani. Po kvaliteti zaostaje za prikazom ležećeg kipa sv. Duje na sarkofagu u splitskoj katedrali, što je potpisano djelo Bonina iz Milana izrađeno 1427. godine. Podsjeća po ukočenosti i na kip Orlanda iz Dubrovnika isklesan 1418. koji se prepoznaje kao djelo Bonina iz Milana.² Plašt na kipu s kadencama nabora u duhu je gotičkih, sinusodnih ritmova. Takvi se ritmovi na plaštu vide i na kipovima na pročelju sarkofaga sv. Duje u splitskoj katedrali,³ na kipu sv. Marka te na korčulanskoj katedrali, koji se pripisuje Boninu iz Milana. Slične su i krivulje na plaštu kipa s Kristovim likom na južnom portalu dominikanske crkve u Dubrovniku, koje također od početnog lučnog oblika postaju sve ravnije, oštrijih kutova prema dnu.⁴

Glava Krista sa zapadnog portala šibenske katedrale

Glava Adama sa sjevernog portala šibenske katedrale

U fizionomijskom smislu, kako to uočava Milan Prelog, Boninovim licima su svojstvene naglašene jagodice i istaknuti lukovi obrva. Karakterističan je začuđeni izraz staračkog naboranog lica sv. Ivana Trogirskog, s oštro rezanim očnim lukovima i poluotvorenim ustima. Po tome je lice sv. Ivana slično Adamu i Evi sa sjevernog portala, te liku Krista sa zapadnog portala šibenske katedrale, koji se inače prepoznaju kao djelo Bonina iz Milana. Veoma su izraziti lukovi obrva i na Boninovom kipu sv. Nikole na crkvi sv. Barbare (sv. Nikole) u Šibeniku.⁵ I na kipu sv. Ivana Trogirskog kao i na većini Boniniovih glava zjenice su izvedene rupičastim udubljenjima.

Kip sv. Ivana sličan je i kipu sv. Marka s portala korčulanske katedrale, posebno u detaljima u prikazima draperije. Isti su primjerice ovratnici, veoma su

² M. PRELOG, n. dj., str. 187.

³ K. PRIJATELJ, *Splitska katedrala*, Zagreb 1991, sl. 142. i 145.

⁴ Usp. C. FISKOVIĆ, *Prvi poznati dubrovački graditelji*, Dubrovnik 1955, str. 38; M. PRELOG, n. dj., str. 194. i sl. 22.

⁵ M. PRELOG, n. dj., sl. 40.

plastično izrađene raskošne trake u obliku slova T. Vijugavim udubljenjima prikazani su i ukrasi na haljama na ležećem kipu sv. Dujma u splitskoj katedrali, s identičnim naborima koji djeluju kao snop letava gotovo trokutastog presjeka. Kako to naglašava Milan Prelog, život Boninovih skulptura odražava se jedino na površini volumena, tako jedino živi njegova odjeća kojoj pridaje posebnu pozornost u izvedbi uresnih detalja. Kod kipa sv. Ivana Trogirskog ipak je volumen dojmljiv svojom masom i zaobljenošću, predviđen valjda da se gleda sa svih strana, izložen u prostoru za razliku od ostalih Boninovih svetačkih kipova s leđima prislonjenim uz zidove i okvire portala.

Bilo bi zaista čudno da Bonino iz Milana, kipar i graditelj koji je radio diljem Dalmacije, nije ostavio svoja djela i u Trogiru. U to doba, početkom XV. stoljeća, nema u Dalmaciji drugog kipara koji bi mogao isklesati monumentalnu skulpturu sv. Ivana Trogirskog.

Donji dio tijela kipa sv. Dujma sa svečeva groba u splitskoj katedrali

Ostaje pitanje gdje se izvorno nalazio taj kip. Mogli bismo pretpostaviti da skulptura izvorno nije bila koncipirana za ponutrice s obzirom na veliku ispuščenost ukrasa, bez cizeliranja detalja, možda upravo zato što je predviđena za otvoreni prostor gdje kiša i vjetar brzo brišu inačice. Vjerojatno je isklesana da bi bila istaknuta na gradskim zidinama, možda upravo za stara sjeverna vrata gdje bi nebeski zaštitnik čuvao ulaz u Trogir. Moglo bi se pretpostaviti i da je možda bila postavljena uz staru porušenu kapelu sv. Ivana Trogirskog. Gradskog zaštitnika posebno se zazivalo u pomoć u doba neprijateljskih nasrtaja, pa je tako u vrijeme Kandijskog rata godine 1648. odlučeno da se svetom Ivanu prinose mise tijekom cijele godine.⁶ Niz kipova dubrovačkog parca sv. Vlahе bdiје na bedemima na strani prema kopnu i prema moru. U to doba, primjerice, u Šibeniku je na gradskim zidinama ugrađen veliki reljef s likom gradskog zaštitnika sv. Mihovila, koji

⁶ P. ANDREIS, *Povijest grada Trogira*, vol. I, Split 1977, str. 278.

se također prepoznaje kao djelo Bonina iz Milana.⁷ Kipovi svetaca gradskih zaštitnika djela su najistaknutijih kipara. U Dubrovniku se takav posao povjerava, među ostalima, Jurju Dalmatincu i Ivanu Duknoviću. Trogir je taj zadatak početkom XV. stoljeća po svoj prilici ponudio tada najistaknutijem kiparu u Dalmaciji Boninu iz Milana.

U svakom slučaju, bez obzira na izvornu lokaciju, u Macanovićevom redizajniranju novih sjevernih gradskih vrata uklopljen je i stari gotički kip koji atribuiramo Boninu iz Milana.

Poza kipa, detalji u prikazu kazule i halja, motiva cvijeta na mitri, oblik štapa – pastoralna s biljnim viticama tako su bliski prikazu biskupa, svetog Ivana Trogirskog na poliptisima Blaža Jurjeva. Uostalom, Blaž Jurjev († 1450) i Bonino iz Milana († 1429) suvremenici su, obojica djeluju diljem Dalmacije pa su se vjerojatno ukrstile njihove životne putanje. Prikaz biskupa na gradskim vratima mogao je poslužiti kao predložak za lik sv. Ivana Trogirskog na Blaževim slikama.⁸ Izložen na javnome mjestu kip je valjda funkcionirao Trogiranima gotovo kao *forma mentitis* u predočivanju njihova nebeskog zaštitnika.

U Trogiru je postojao i kip viteza Orlanda. Trogirani ga nazivahu Mate Čizmar, valjda zbog čizama. U XIX. stoljeću nalazio se na poljani zvanoj danas Požarina sa sjeverne strane crkve i zgrade Bratovštine Sv. Duha, na istoimenom trgu.⁹ Inače Orlandov kip u Dubrovniku je, spomenuli smo, djelo Bonina iz Milana nastalo 1418. godine. I Orlando u Dubrovniku obuven je u čizme.¹⁰ U ruci drži metalni mač, kao što u Trogiru sv. Ivan ima metalni štap. Nije li nestali trogirski Orlando mogao biti također rad Bonina iz Milana?

⁷ I. PETRICIOLI, n. dj., str. 45-50; usp. također katalog izložbe *Sveti Mihovil zaštitnik Šibenika*, Šibenik 1977.

⁸ *Blaž Jurjev Trogiranin*, Katalog izložbe, ed. Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture, Split 1987, str. 40-44. i 45.

⁹ F. Bulić u popisu trogirskih spomenika iz 1884. godine pod brojem 24. bilježi *Statua di cavaglier del medioevo nella Pizzetta di S. Spirito* (rukopis u Arhiv konzervatorskog ureda u Splitu, br. 60/1884. od 25. VIII). I. DELALLE, *Izložba, E. Vidović "Trogir"* (katalog izložbe bez naznake datuma) spominje (po sjećanju?), Rolandov kip, teško oštećen i bačen na smetlište iza vrata Sv. Duha koji djeca nazivahu Mate Čizmar. D. RADIĆ, *Zaštita spomenika u Trogiru tijekom XIX. stoljeća*, »Muzeologija« 37/2000., str. 68, 83, 94.

¹⁰ M. PRELOG, n. dj., sl. na str. 197.

PRILOG:

Ulomak iz katastra *Catastico generale delle fabbriche tutte esistenti nelle piazze della provincia della Dalmazia divise alli quattro quartier-mastri di Zara, Knin, Sebenico, e Spalato con l'altre piazze, e territorii addiacenti istituto con terminazione P:^{mo} maggio 1789 dell' illmō, ed eccmō signor Angelo Memo IV:^{to} provdr̄ genle in Dalma, ed Alba MDCCLXXXIX, str. 97.*

(U Državnom arhivu u Zadru, Katastri Dalmacije XVII. i XVIII. stoljeća, br. 35.)

N 5.	Porta Terra Ferma con avanzata	Eretta l'Anno 1763	Consegnata al Quartier Mastro al 486.tgo.
------	---	-----------------------	---

*Nel catastico
in Venezia
al. 81.tgo.*

Lunga - Pass: -11- " - " - Larga Pass: - 5 -"-4- " -" - 6 Chiusa da Muretti con Rastello nel mezzo	1789 vedi il foglio infisso al n.9
---	--

Alta - Pass: -1- "-"-3- "-6

Sta il Ponte, che attraversa la
fossa, mezzo dil muro e mezzo de legno
dirocatto.

Lungo-Pass:-34- "-1-
Largo-Pass:-3- "-"-

Con Barriera in Testa
Lunga-Pass:-2- "-2- "-6
Larga-Pass:-3- "-"-
Chiusa da Muretti
Alti-Pass:-"-3- "-6

Con Banchette di Muro Laterali
La metà del Ponte di Muro è in
Buon Stato, mancandovi solo li suoi
Muretti laterali
L' altra metà è in total rovina,
ogni resa impraticabile.
La Porta,
La Porta, e l'avanzata sono in
ottimo Stato.

Una porta chiusa da Rastello, con-
duce al Baloardo Bernardo.
Ed un un' altra egualmente conduce sopra
la Cortina dei Baloardi, Bernardo,
e Foscolo.

Francesco Cicavo Tenente Ingegnere

No. 6.
Nel Catastico
in Venezia
al 82.

**Quartier a Porta
Terra Ferrma**

Ristauri
1786.

Consegnato al
Quartier Mastro
al 487

Fabbrica di Muro coperta di Coppi

Lunga -Pass:-9-''-''-

Larga -Pass:-4-''-''-6

Alta -Pass:-2-''-''-

E in un sol Piano, il quale somministra.
Un luogo con Tavolazzi, e un Fogon per
allogio dei Soldati, ed
Un altro contiguo separato, per ri-
tener attrezzi d'artileria.
E tuto in ottimo stato, a riserva
nell' architrave alla Porta del
Magzzen d' attrezzi, che deve
esser rimesso.

Francesco Cicavo Tenente Ingiere

Napomena:

Mjere su naznačene po sljedećem redosljedu *passi, piedi i pertiche.*

GLI INTERVENTI DI IGNACIJE MACANOVIĆ NELL'AMBIENTE URBANO DI TROGIR

Ivo Babić

Ignacije Macanović (1727-1807), uno dei membri della famiglia traurina di architetti con il soprannome Raguseo, si distinse non solo per i numerosi interventi architettonici a Traù (Trogir) e altrove in Dalmazia, ma anche per altre regolazioni degli spazi urbani. A Traù sono opera sua, tra l'altro, la Porta cittadina settentrionale (nuova) di Terraferma e il csd. Edificio nuovo entro il complesso del palazzo Garagnin come prova un documento ritrovato di recente. Verosimilmente è opera sua anche il vicino edificio per la guardia - caserma (quartiere) sulla piazza sorta tra la Porta di Terraferma e il csd. Edificio nuovo nel complesso del palazzo Garagnin. Su questa piazza sorgeva anche una barriera per il controllo dell'entrata in città. Tutto questo ambiente è in realtà modellato proprio dagli interventi del Macanović.

Traù nel XVII secolo, al tempo della guerra di Candia (1645-1669), fu sottoposto ad una radicale riorganizzazione spaziale. Sul lato nord e nord-est della città, dinanzi alle mura medioevali, furono costruiti due bastioni pentagonali (baluardi) - il bastione Bernardo (di S. Giovanni) e il bastione Foscolo (di S. Lorenzo) - collegati da nuove mura (cortine) le cui facce esterne erano bagnate dal mare. Preziosi dati sulle fortificazioni cittadine, comprese le porte della città, i ponti, i bastioni e i quartieri, sono riportati nella sua esauriente relazione dell'anno 1749 dal colonnello e ingegnere militare Giovanni Francesco Rossini. Dati rilevanti sono contenuti anche nel Registro degli edifici statali dell'anno 1789. Al tempo della Guerra di Candia la Porta settentrionale della città fu spostata. Fu spostato anche il tracciato del ponte verso la terraferma, dopo la demolizione di quello vecchio e con la costruzione del ponte nuovo. Fu distrutta anche parte delle mura medioevali dove sorgeva la vecchia Porta di Terraferma. Accanto alla nuova Porta di Terraferma a Traù si è conservata anche una parte delle mura (cortina) che collegava i bastioni. La Porta di Terraferma attuale (nuova) fu aperta dopo la demolizione del ponte vecchio verso la terraferma, dunque dopo l'anno 1647, al tempo del provveditore Antonio Bernardo (dal 1656 al 1660) il cui stemma è esposto sopra la Porta di Terraferma. Ma questa porta cittadina ottenne l'aspetto odierno molto più tardi, solo nell'anno 1763, con l'intervento di Ignacije Macanović. Questo secondo il documento del 24 aprile 1763 in cui il protomae-stro Ignacije Macanović enumera i numerosi lavori svolti a Traù, tra i quali ricorda, tra l'altro, le caserme-posti di guardia (quartieri), le mura e le porte. Accanto alla porta, sulla faccia esterna, di terraferma, è scolpita due volte la data 1763. Nel Registro degli edifici statali dell'anno 1789, accanto alla descrizione della porta settentrionale della città è appunto annotata la data 1763.

Come base della statua, sopra la porta cittadina, che rappresenta S. Giovanni da Traù è stato utilizzato un blocco in pietra, con un'iscrizione conservatasi mutila:

ANTONIO BERNARD(O)
D(IVI) MARCI PROC(URATO)RI
DALMATIAE ET EPIRI PROC(ONSULI)
QUI
DIFFICILISSIMO BELLI TEMPORE
PROVINCIA(M) IN ANCIPITI N///C
TVRCAS FINIB(VS) EXPULIT
CATHARV(M) OBSIDIO(N)E(M) LIBERA(VIT)
SPALATO SVPPETIAS TVLIT
CIVITATES (CUM) PVGNACVLIS MVNI(T)
CIVES SERVAVIT

Nella Porta di Terraferma a Traù Ignacije Macanović ha realizzato un vero *bricolage* con l'inserzione di elementi della porta precedente (il leone veneziano?, lo stemma del provveditore Bernardo, l'iscrizione...) e anche con la collocazione della statua medioevale di S. Giovanni da Traù. Sembra che Macanović avesse una inclinazione particolare per gli spolia che sono inseriti anche in altri edifici da lui costruiti.

La statua sopra la porta cittadina è, comunque, attribuita allo scultore e architetto Bonino di Jacopo da Milano (+ 1429) che si ricorda in Dalmazia dal 1412, e che fu attivo a Sebenico, Spalato, fino a Curzola e Ragusa dove, tra l'altro, scolpì anche la statua del paladino Orlando. Com'è noto anche a Traù v'era una statua di Orlando.